

บทที่ 3

เนื้อหาของบทเห่กล่อมพระบรรทม

บทเห่กล่อมพระบรรทมประพันธ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเห่กล่อมพระกุมารในเวลาบรรทม เช่นเดียวกับบทกล่อมเด็กของสามัญชน ผู้ประพันธ์บทเห่กล่อมพระบรรทมใช้กลวิธีต่าง ๆ ในการประพันธ์ด้วยความปรารถนาที่ว่าจะถ้อยคำเหล่านั้นสามารถที่จะปลอบประโลมพระกุมารให้คลายจากความหวาดกลัว ความวิตกกังวลในเรื่องต่าง ๆ พร้อมกันนั้นผู้ประพันธ์ได้พรรณนาถึงความงดงาม ความรื่นรมย์ของธรรมชาติ บรรยากาศรอบข้างซึ่งน่าสบาย รวมทั้งสิ่งของอันสวยงาม น่าจะชวนให้พระกุมารเพลินเพลิน สบายพระทัย จะได้บรรทมอย่างสำราญ

นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ได้พรรณนบทเห่กล่อมโดยใช้คำประพันธ์ที่มีลีลาเนิบช้า นุ่มนวล สอดคล้องกับท่านองคนตรีอันไพเราะในเวลาเห่กล่อม เมื่อนำเนื้อความแสดงการปลอบประโลมพระกุมาร ลีลาของบทประพันธ์ที่นุ่มนวลท่านองของคนตรีซึ่งผู้เห่กล่อมใช้ประกอบบทเห่กล่อม และกิริยาที่พระพี่เลี้ยงอุ้มชู ดูแลเอาใจใส่พระกุมารมาประกอบเข้าด้วยกันแล้ว น่าจะสามารถปลอบประโลมให้พระกุมารรู้สึกอบอุ่นพระทัย ไม่งั้นแสง และบรรทมได้โดยง่าย

ในบทนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวถึงเฉพาะลักษณะเนื้อหาของบทเห่กล่อมพระบรรทมเท่านั้น ส่วนลักษณะของคำประพันธ์และท่านองคนตรีที่ใช้ประกอบบทเห่กล่อมพระบรรทมนั้น ผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

เมื่อพิจารณาจากถ้อยคำที่ใช้ในบทเห่กล่อมพระบรรทมส่วนใหญ่เห็นได้ว่าผู้ประพันธ์น่าจะเป็นกวีหรือข้าราชการในราชสำนักผู้มีหน้าที่ในการเห่กล่อมมิใช่พระบิดามารดาหรือพระญาติวงศ์ผู้ใกล้ชิดพระกุมาร กล่าวคือปรากฏถ้อยคำแสดงความยกย่อง เทอศุทุนพระกุมารเป็นอย่างสูง เช่น ใช้คำเรียกพระกุมารว่า

พระพุทธกระหม่อม

พระหนอนารถ

พระเขาวราชอคิศร

พระวโรจมประโลมเลิศ

พระทูนเกษ เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏคำแทนตัวผู้ทำหน้าที่เทกปลอมด้วยคำที่แสดงว่าผู้ทำหน้าที่เทกปลอมอยู่ในฐานะต่ำต่อยกกว่าพระกุมาร เช่น ข้าบาท ข้าน้อย และ ข้าบาทมวงกุญละออง เป็นต้น

บางตอนผู้ประพันธ์ยังกล่าวว่า ขอแสดงความนอบน้อมเคารพพระกุมารเป็นอย่างสูงอีกด้วย เช่น

ข้าบาทขอบังคม

ขับประสมคนตรี¹

เทอโยนอมลีโรจ

ด้วยปราโมทเปรมปรี

ขอรณัญชดี

พระวราชกุมาร²

น้อมหัตถ์บังคมบาท

พระหนอนารถอิศรพงษ์³

อย่างไรก็ตามบทเทกปลอมพระบรมมวงบางบท น่าจะเป็นถ้อยคำของพระบิดามารดาหรือพระญาติวงศ์ผู้ใกล้ชิดพระกุมาร เนื่องจากใช้ถ้อยคำกล่าวถึงหรือเรียกพระกุมารในทำนองเอ็นดู เสมือนว่าพระกุมารอยู่ในฐานะผู้อ่อนเยาว์

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เขษาลูกหลวง..., หน้า 12.

² หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่องเฉลิมพระเกียรติ (เทกปลอมพระบรมมวง)" สมุดไทยคำ เลขที่ 5 ตู 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เขษาลูกหลวง..., หน้า 61.

เป็นผู้อยู่ในความปกครองของผู้เทกปลอม ดังตัวอย่าง

- ๑) เฮเอย พอจำเริญ พอจะเมิลจะล้ลง
 นิทรานเปลตรง จงคำรงวัฒนา...¹
- ๒) เฮเอย พอยอครักษ ออย่าเล่นนักเกินเวลา
 เชิญพอมาไสยา นิทรานให้หลับระงับใจ...²
- ๓) เฮเอย พอควงจิต จงสติให้ถาวร
 กล่าวพจน์เป็นบทกลอน จะกล่อมให้พอไสยา...³

นอกจาก บทเทกปลอมพระบรรทม จะมีลักษณะที่มุ่งจะปลอมประโลมให้พระกุมารสบายพระทัย และกล่อมให้พระกุมารบรรทมโดยตรงแล้ว เมื่อพิจารณาเนื้อหาของบทเทกปลอมพระบรรทมอย่างละเอียดแล้ว ยังปรากฏว่ามีขอบเขตของเนื้อหากว้างขวางในค่านต่าง ๆ หลายค่าน เป็นต้นว่า เนื้อหาที่กล่าวถึงองค์พระกุมารในค่านต่าง ๆ และสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพระกุมารในค่านต่าง ๆ เนื้อหาที่สะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยของผู้ประพันธ์ เนื้อหาที่สะท้อนความในใจของผู้ประพันธ์ เนื้อหาที่นำมาจากเรื่องราวในวรรณคดี ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเป็นลำดับไปดังต่อไปนี้

3.1 เนื้อหาที่เป็นกลวิธีของผู้ประพันธ์ที่มุ่งให้พระกุมารบรรทม

ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีต่าง ๆ ในการประพันธ์บทเทกปลอมพระบรรทม เพื่อให้พระกุมารบรรทมโดยง่ายและเป็นสุข กลวิธีเหล่านี้ได้แก่

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทเทกปลอม" สมุดไทยคำ เลขที่ 8
ตุ 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

3.1.1 การปลอบประโลม เนื้อหาเกี่ยวกับการปลอบประโลมเพื่อให้พระกุมารรู้สึกอบอุ่นพระทัยและคลายจากความวิตกกังวลนี้ มีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ผู้ประพันธ์พรรณนาว่า พระพี่เลี้ยง พระแม่นม แวดล้อมเอาใจใส่พระกุมารอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งถวายการเทกกลมเพื่อให้พระกุมารบรรทมอย่างเป็นสุข

คำแต่ละคำซึ่งปรากฏอยู่ใน บทเทกกลมพระบรรทม เหล่านี้ ล้วนมีความหมายไปในทางทำให้พระกุมารซึ่งเป็นทารกมีความสุข เช่นคำว่า นม กล่อม พัด เปล ถนอมนวล เสียงหวาน ทูลกระหม่อม เป็นต้น ดังตัวอย่าง

๐ พระ <u>ทูลกระหม่อม</u>	จะถวาย <u>กล่อม</u> ให้บรรทม
ใ <u>สยาสน</u> เสวย <u>นม</u>	บรรทมที่เหนือ <u>พระกรง</u> เอย
บรรทมใ <u>ห้หลับ</u>	จับเอา <u>พัด</u> มา <u>อุยง</u> าน
<u>กล่อม</u> เกลี้ยง <u>เสียงหวาน</u>	แสน <u>สำราญ</u> พระ <u>ทูลกระหม่อม</u> เอย ¹
เชิญ <u>เสด็จ</u> จง <u>อุทอง</u>	ใ <u>สยาสน</u> สำ <u>ราญ</u> พระ <u>วรกาย</u>
<u>พี่เลี้ยง</u> แล <u>นางนม</u>	บัง <u>คม</u> บาท <u>กล่อม</u> ถวาย
พร <u>อม</u> เพ็ <u>รียง</u> อยู่ <u>เรียง</u> ราย	บำ <u>เรอ</u> พระ <u>ราช</u> เ <u>ยาว</u> พา ²
เชิญ <u>เกิด</u> พระ <u>หนอรารถ</u>	ใ <u>สยาสน</u> หุ <u>ลับ</u> พระ <u>เนตร</u> ลง
พร <u>อม</u> เหล่า <u>ประยูร</u> วงศ์	ประ <u>จง</u> <u>กล่อม</u> ถน <u>อม</u> นวล
ทั้ง <u>นางนม</u> แล <u>พี่เลี้ยง</u>	ประ <u>คอง</u> เค <u>ียง</u> ใ <u>ห้</u> เศ <u>รสร</u> วล
บรรทม <u>เกิด</u> พระ <u>ทรม</u> สงวน	เวลา <u>ก็</u> จ <u>วน</u> จะ <u>เลย</u> ไป ³

นอกจากนี้ยังมีบทสนธิเชิญขวัญพระกุมาร เพื่อปลอบประโลมมิให้พระกุมารกัณแสง หรือรู้สึกตกพระทัยในเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เหซาลูกหลวง..., หน้า 4.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

เชิญขวัญพระบรมม
 ขวัญพระอุยากลาคลดา
 ขวัญพระอุยาไปชม
 ชารทาแลลำเนา
 เชิญมานิทรารมย์
 เสมอทิพยพิมาน

ภิรมสุขอุยาโทยา
 มละองค์พระยุพเยาว์
 พนเวศุศิขรเขา
 ลแวกรุงคูหาสถาน
 สุขุมอาศน์อสังการ
 สุร์โลกยสรวงสวรรค¹

การปลอบประโลมเพื่อให้พระกุมารบรมมคังกล่าวข้างต้นคลายเนื้อ-
 ความในบทกล่อมเด็กของสามัญชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการปลอบประโลมของมารดา
 หรือในบทกล่อมเด็กบางบทเป็นการปลอบประโลมของญาติผู้ใหญ่ใกล้ชิดเด็ก มีเนื้อ-
 ความในทำนองว่า ขอให้เด็กนอนหลับสบาย มีผู้คอยเอาใจใส่อยู่ใกล้ ๆ หรือ
 ปลอบขวัญเด็ก คังท้าวอย่าง

นอนไปเถิดแม่จะกล่อม
 ทองคำแม่อย่ารำไห้

นอนสวาคอดหล่า
 ทั้งแฉงางออนแอน
 คั่นกับจากไฮ
 เอ็นเอาชวนอิคเขา
 เอ็นเอาชวนลูกเขา
 คั่นเทียวท่วงทง
 เทียวทางคอน

นวลละม่อมแม่จะไกว
 สายสุคใจเจ้าแม่เอย²

ทาลกานอยออน
 เคินเหลนหยอกกัน
 แมกะเอ็นชวนมา
 มาเฮียนเฮียงพัง
 มาช่ายคิง
 กะถึกแคคชวนออน
 กะถึกลมชวนลม

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
 วิจารณ์เหซาลูกหลวง..., หน้า 58.

² ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.,
 2517) (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายเสถียร ศิริภัทร และ ค.ช.นพดล
 ศิริภัทร ณ เมรุวัดคอนคาราม กรุงเทพมหานคร 4 พฤษภาคม 2527), หน้า 21.

(นอนเสียนะลูกน้อย
ตั้งแต่หัดเดินกระเตาะกระแตะ
เมื่อกลับจากไร
เรียกหาขวัญที่ออกซัวร์
เรียกหาขวัญลูกเต่า
เมื่อเที่ยวเดินตามทุ่ง
เมื่อเที่ยวตามคอน

ทารกน้อยอ่อน
เคียนเล่นหยอกกัน
แม็กเรียกขวัญมา
มาเรือนอุยพร้อมเพรียง
มาเขาอยู่ในร่างกาย
แคคจะถูกขวัญอ่อน
จะถูกลมขวัญหาย)¹

ฮา... เออ เชิญนอนเถิดน้องนอน
ความเจ็บความไข้หาไม่มี
ไปย่ำตุยอยู่ไกลแค
ขวัญพอยารองเหลยนองเหย

เหอ ส่ายสมุทรทัยสุคใจพี่
ขวัญพอยารองเหลยนองเหย
โคคุมชุกแลแมทรามเชย
เกิดมาเรามีกรรม เออ เหอ²

(บทกล่อมเด็กบทนี้กล่อมเด็กให้นอนโดยตรง เนื้อความเกี่ยวข้องกับชีวิตส่วนตัว
ของเด็ก สันนิษฐานว่าเป็นการร้องกล่อมของพี่สาว ราวพันถึงกรรมของตนเอง
และน้อง คือ กำพร้าทั้งพ่อและแม่ แต่ยังมีปู่และย่าคอยดูแลเอาใจใส่อยู่ใกล้ ๆ)³

3.1.2 การขู่ เนื้อหาในลักษณะนี้มีปรากฏในบทเห่กล่อมพระบรรทม
ไม่มากนัก มีบทเห่กล่อมพระบรรทมเพียงบทเดียวที่กล่าวขู่พระกุมารโดยตรงไป
ตรงมา มีถ้อยคำขบขอกว่าคงจะเป็นบทเห่กล่อมของพระบิดามารดา หรือพระ-
ญาติวงศ์ ดังตัวอย่าง

๑ เฮเอ๋ย พอยอดรักษ์
เชิญพอมมาไสยา
พอยแข็งแรงหักมือ
นอนเถิดพอสายใจ

อย่าเล่นนักเกินเวลา
นิทราให้หลับระงับใจ
พอยขึ้นคือจะถูกไม
จะไกวให้พอนอน เออ⁴

¹ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 44.

² ภิญโญ จิตต์ธรรม, เพลงร้องเรือ หรือเพลงกล่อมเด็ก (กรุงเทพฯ-
มหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2520), หน้า 53.

³ ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้ เป็นคำอธิบาย
ของผู้วิจัยเอง.

⁴ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทเห่กล่อม" สมุดไทยคำ เลขที่ 8 ฐ 114
ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

ส่วนบทเหกล้อมอื่น ๆ มักไม่ขูพระกุมารตรง ๆ และรุนแรงนัก มักปรากฏถ้อยคำแสดงความกลัวเกรงของผู้เหกล้อมอยู่ในที่ ดังตัวอย่าง

เชิญชมให้หลับสนิท	อย่าหงุดหงิดพระทัยถอน
อย่ายกพระบาทกร	ขึ้นกวัดแกว่งอยู่ไปมา
อย่าทรงพระกันแสงกริ้ว	<u>จะเผื่อคณิ์พระมังษา</u>
เชิญหลับพระนัยนา	นิทราสารามุพระองค์ เอย ¹
พระทุลกระหม่อมจงบรรทม	อย่าปรารมภ์หมองศรี
<u>จะเสราเสียดพระฉวี</u>	<u>มัวหมองไมทองการ</u>
บรรทมเถิดพระจอมเกศ	ชิตียเยศเรศเรศไท ²

บทกล่อมเด็กของสามัญชนบางบทก็มีเนื้อความขูให้เด็กกลัวเช่นเดียวกัน และมีลักษณะการขูหลากหลายกว่าบทเหกล้อมพระบรรทม นอกจากนั้นยังมีกล่าวคำขูอย่างตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม และมีลักษณะน่ากลัวกว่าบทเหกล้อมพระบรรทม เช่น

ตูกแกเอย	หัวมันลายพร้อย
งูเขียวตัวน้อย	หอยหัวลงมา
คูนนูนไม้หลับ	กินตับเสียดเถิดวา
อายตูกแกเอย ³	

นายจะไปให้อุนพอนายจะตี
 เจ็ดสี่สี่ชื่อเจ้านอนอู
 กำชุกชุกชื่อเจ้าหลับตา
 หลับเตอะสองตากัวมาชี่เฝ้า⁴

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหชาลูกหลวง..., หน้า 11.

² หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่องเฉลิมพระเกียรติ (เหกล้อมพระบรรทม)"
 สมุดไทยคำ เลขที่ 5 ตู 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

³ ประทีป คัลยสุนทร, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 2.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

(บทกล่อมเด็กบทนี้มีเนื้อความกล่าวขู่เด็กว่าหากไม่ยอมนอนหลับและร้องไห้จนพ่อแม่จะถูกพ่อตี และยังกล่าวถึงสุนัขเพื่อขู่ให้เด็กกลัวด้วย)¹

นอนสาเคอหุลา	นอนสาแม่สิกอม
ผัววออย่างดินเคหละ	
อะชะใหญ่กางค้ำ	บ้านผีพ่าย
อะชะไหยามงาย	บ้านผีแปง
เจาบมีพอเลี้ยง	กินแล้วให้เล่านอน วาสิ้นเค
(นอนเสียดูกนอย	นอนเสียดูแม่จะกล่อม
ถาววออย่างนั้นแหละ	อयरอุงไหกลางคืน กลัวผีพราย
อयरอุงให้	ยามเขากูกลัวผีกระสือ
ลูกไม่มีพอช่วยเลี้ยง	กินแล้วให้รีบนอน วาอย่างนั้นนะ) ²

อย่างไรก็ตาม บทขู่ทั้งที่ปรากฏอยู่ในบทเห่กล่อมพระบรรทมและบทกล่อมเด็กของสามัญชนนั้น แม้จะมีเนื้อความขู่ให้เด็กกลัว แต่ก็ไม่มากจนถึงกับตกใจ ลนลาน หรือรู้สึกอ้าวว่างว่าแห้ว แม้ว่าเด็กหวาดกลัวเมื่อได้ยินคำขู่ แต่ก็รู้สึกอบอุ่นใจว่ามีคนคอยเอาใจใส่ ปลอดภัยอยู่ใกล้ ๆ

3.1.3 การให้สินบน ผู้ประพันธ์นำสิ่งของหรือเงินเอนไขบางประการ ซึ่งคิดว่าสามารถทำให้พระกุมารพอพระทัยหรือทรงปรารภนามาเป็นเครื่องล่อหรือใช้เป็นข้อแลกเปลี่ยน เพื่อให้พระกุมารยอมบรรทมแต่โดยดี

การให้สินบนพระกุมารดังกล่าวนี้ พอจะแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

ก. การให้สินบนเป็นสิ่งของ "สินบน" ที่ผู้ประพันธ์ใช้ล่อพระกุมาร มีทั้งสิ่งอันควรอุปโลก บริโลก และเครื่องเล่นต่าง ๆ ที่พระกุมารทรง

¹ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้ เป็นคำอธิบายของผู้วิจัยเอง.

²ประทีป ค่ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 42.

โปรดคังท้วอย่างเช่น

อ้าพระอย่าหวนละห้อย
เสวยโภชนภิรธา

อีกเครื่องสูคันธรสเส้า
อ้าพระอย่าทุกขโหมนัส
พีเสียงพระนมบ้ำเรอถนอม

๑ พระยอกเขาวายุพิน
ชახาทจักเอามา

๒ พระยอกศุมรมิง
บรรทมตื่นจะขึ้นทดหัน

ครหนครโทยหา
รรคขึ้นกมลเสมย¹

วคนชเทศประทีนหอม
กมุลโสภจะตรมูตรอม
บรารังโรคจะแนวพาน²

พรอมสิ้นตุกตา
คอยทาพระพุทกระหมอม เอย

มีทุกสิ่งต่างต่างกัน
เกษมสันทพระพุทกระหมอม เอย³

ใน บทกล่อมเด็กของสามัญชน ก็มีเนื้อหาในลักษณะนี้ปรากฏอยู่เช่น-
เดียวกัน เช่น

เจ้าเนื้ออ่อนเอย
แมจะอมเจ้าออกชม

นอนสาเนอหลับตาจ้วยจ้วย
เขามาช่ายกวยแม่ชื้อให้กิน⁵

อ่อนแม่จู่กินนม
กินนมแลวนอนแปลเอย⁴

(บทกล่อมเด็กบทนี้มีเนื้อความกล่าวว่า แม่ชื้อให้ลูกนอนหลับ เมื่อลูกตื่นขึ้นมาแล้ว
จะให้ลูกกินกล้วยที่แม่ชื้อไว้ให้)⁶

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหชาลูกหลวง..., หน้า 57.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

⁴ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 22.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

⁶ ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้ เป็นคำอธิบาย
ของผู้วิจัยเอง.

นอนสุ้าค้อหล้า นอนอ้อมลอมนอนผาอุแพ (นอนเสี่ยลูกนอย นอนนอยางสบาย	นอนสาแมลิกอม นอนเสี่ยแมจะกลอม นอนในอุผาแพร) ¹
--	--

ข. การเสนอเงื่อนไขบางประการ เป็นคำสัญญา ผู้ประพันธ์
ได้เสนอเงื่อนไขว่า เมื่อพระกุมารตื่นจากบรรทมแล้วจะได้รับรางวัลต่าง ๆ อัน
นำพึงพอพระทัย เช่น พระพี่เลี้ยงจะพาพระกุมารไปประพาสเที่ยว หรือ เล่นกับ
พระกุมาร รวมทั้งจะพาพระกุมารไปเฝ้าพระบิดาพระมารดา ดังตัวอย่าง

๑ พระเยาวุฑาตาย ลมเรื่อยมาเนือยเย็น	เวลาบ่ายจึงเที่ยวเล่น เที่ยวเล่นทูลกระหม่อม เอย ²
๒ พระสายสมร ผัดพอสรียาเพลายื่น	ซึ่งทรงอาวรณ์จูงวายเว้น จะทรงเล่นกับขาทหลวง เอย ³
๓ พระยอกุเวยาวอนงค์ ประหมตื่นแล้วจะโคชินเฝ้า	อย่าวิโยคโศกทรงกันแสงเศร้า พระเกล้าขของทูลกระหม่อม เอย ⁴

ในบทกล่อมเด็กของสามัญชน ก็ปรากฏคำสัญญาที่ผู้เฒ่ากล่อมให้กับเด็ก
เพื่อให้เด็กนอนหลับด้วยความสบายใจ เช่นเดียวกัน เช่น

เจ้าทองดีเอย ทองดีเจ้าอย่าชื้ออน	แม่จะพิศวีให้เจ้านอน นอนเถิดนะพ่อคุณเอย ⁵
-------------------------------------	---

¹ กิ่งแก้ว อัครถาวร, "อารมณ์จากเพลงกล่อมเด็ก" ใน คติชนวิทยา
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520), (เอกสารนิเทศการศึกษ
ฉบับที่ 184 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู), หน้า 191.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา
วิจารณ์เหล่าลูกหลวง..., หน้า 7.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁵ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 23.

หรือในบทกล่อมเด็กของภาคอีสานบางบทมีเนื้อความกล่าวว่า แม่
 ปล่อยให้ลูกนอนหลับ แล้วแม่จะออกไปหาพ่อเลี้ยงมาช่วยทำงาน เลี้ยงดู
 ลูกให้ได้รับความสุขสบาย ดังตัวอย่าง

นอนดูแม่เยอ	หลับท่าแม่เยอ
นอนดูแก้ว	นอนแล้วแม่ออก
แม่ไปขึ้นฝ้าย	เคียนหงายเอาพอ
เอาพอนา	มาเลี้ยงใหญ่สูง
(นอนเสียแมนะ	หลับตาเสียแมนะ
นอนดูแก้ว	นอนแล้วแม่จะไกว
แม่จะไปขึ้นฝ้าย	เคียนหงายหาพอ
หาพอเลี้ยง	มาเลี้ยงให้เติบโตใหญ่) ¹

จากตัวอย่างการให้สินบนเด็กคงได้แสดงไว้ข้างต้นนี้ ทั้งที่ปรากฏอยู่
 ในบทเห่กล่อมพระบรรทมและบทกล่อมเด็กของสามัญชน แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์
 คงคาดเดาความปรารถนาของเด็กตามความรู้สึกของตนเอง จึงได้นำสิ่งของ
 ต่าง ๆ หรือเงื่อนไขบางประการซึ่งผู้ประพันธ์คิดว่าเด็กคงพึงพอใจมาล่อใจเด็ก
 เพื่อให้เด็กรู้สึกสบายใจและนอนหลับอย่างมีความสุข ด้วยมีความหวังว่าเมื่อตื่นขึ้น
 มาแล้ว จะได้รับสิ่งของหรือเงื่อนไขตามคำสัญญานั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าการให้สินบนเด็กด้วยสิ่งอันควรอุปโลกน์ บริโภคต่าง ๆ
 ในบทเห่กล่อมพระบรรทมและบทกล่อมเด็กของสามัญชนนั้น มีลักษณะเป็นเช่นเดียว-
 กัน กล่าวคือ เป็นสิ่งของสำหรับเด็กโดยทั่วไป ไม่จำกัดเฉพาะพระกุมารเท่านั้น
 เช่น นม ตุ๊กตา เครื่องหอมต่าง ๆ

ส่วนการให้สัญญาเด็กด้วยเงื่อนไขบางประการนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึง
 สภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันระหว่างพระกุมารและเด็กสามัญ เช่น ใน
 บทเห่กล่อมพระบรรทมที่มีเนื้อความกล่าวว่า เมื่อพระกุมารบรรทมตื่นแล้วจะพา
 พระกุมารไปเฝ้าพระบิดาพระมารดา เงื่อนไขดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ทำหน้าที่

¹ ประทีป คัลยาณธรรม, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 42.

ดูแลเอาใจใส่ เท่กลมพระกุมารมิใช่พระบิดาพระมารดา หากเป็นเจ้าพนักงาน
ผู้มีหน้าที่ดูการดูแลพระกุมาร ในขณะที่ทับทกลมเด็กของสามัญชนปรากฏเนื้อ-
ความแสดงให้เห็นว่า ส่วนใหญ่มารดาเป็นผู้ดูแลเอาใจใส่เท่กลมเด็กเอง

3.1.4 การพรรณนาธรรมชาติและบรรยากาศ ผู้ประพันธ์พรรณนา
ถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ชวนให้เพลิดเพลิน ส่วนใหญ่จะพรรณนาถึงสภาพธรรมชาติอันงดงาม
โดยเฉพาะบรรยากาศอันน่าสบายของธรรมชาติในคืนเดือนหงายซึ่งประกอบด้วย
ความงามของดวงจันทร์และดวงดาวชนิดต่าง ๆ ความชื่นฉ่ำของน้ำค้าง ความ
สดชื่นของดอกไม้หลากชนิด และเสียงอันไพเราะของสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งผู้ประพันธ์
ได้เปรียบเทียบกับเสียงอันไพเราะของเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ ด้วย ดังตัว-
อย่าง เช่น

๑) เท่เอ๋ยวันเพ็ญ	พระจันทร์ก็เปล่งปลั่งลอย
เห่ลืองูขุแถมแถมชอช	เค็ลื้อนุคดอยลอยลม
แจ่มแจ่มแสงสอง	สว่างทองพระบรรทม
น้ำค้างลงพร่างพรม	ช้ำลืองูขุชมพระจันทร์รา
ทึกลงเดือนเหมือนนระตาย	คล้ายคล้ายย่ายกับตา
ลอยเลื่อนเค็ลื้อนคลา	ทุกเพลาราศี ¹
๒) เท่เอ๋ยอากาศ	สุดอูจจะพรรณนา
มีดาวคาวรา	ความมาหัดคืน
ดาวเตาดาวผา	โกกี้ลาไฉน
ดาวครุฑคณาคินทร์	คงจะบินขึ้นโอบกบ
ดาวสำเภามีเสาใบ	นายทวยและตนหน
.....
ดวงเก็ลื้อนก็เล็ลื้อนฟ้า	ดาวคาวรามระหง
แสงระยับจับองค์	พระผุพงนราเอย ²

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 14.

² หอสมุดแห่งชาติ, "บทเท่กลมพระบรรทม" สมุคไทยคำ เลขที่ 5
ตุ 114 ชั้น 2/1 มัคคี 78.

น้ำค้างลงพร่างพรหม

๐ เหนื่อยเหินฮา
เคลื่อนคล้อยลอยไป
คล้ายคล้ายสายสมุท
สรอยสูคนชมมณฑา
บานแมงแสงสด
ภูรินบินรอน

.....
หอมหวานอวลอบ
ชื่นพระทัยไสยา

บุ๊กฉากระเวก
รอนรองของเสียง
โกสรวรรคชั้นเอก
คังเทวัญบรรเลง
เสียงจิงหรีคกรีกกริ่ง
คังคนตรีปีโนน

ซ้ำเลื่องชมพระจันทร์¹

พวงบุกาสุมาลัย
สักเมื่อไรจะลอยมา
แล้ก็สุดสายตา
แยมณกาดลิจจร
ระรินรศเกสร
วาววอนเวียนวง

.....
พิภุศลมโลกา
ระรินรศมาลัย เอย²

แผงเมฆมองเมียง
สำเนียงเสนาะเพราะเพลง
แวววิเวกวังเวง
ซอแจจจับใจ
หริงหริงเรไร
มากลอมให้ไสยา³

นอกจากนี้ยังมีบทเห่กล่อมพระบรรทมซึ่งมีบทพรรณนาถึงสัตว์ชนิดต่าง ๆ มีทั้งสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ เช่น บางบทกล่าวเป็นทำนองว่า จะพาพระกุมารไปชม สัตว์ต่าง ๆ โดยได้พรรณนาให้เห็นภาพ กิริยาท่าทาง ตลอดจนเสียงของสัตว์ หลายชนิด ซึ่งผู้ประพันธ์ได้นำไปเปรียบเทียบกับความไพเราะของเสียงดนตรี ทำให้สัตว์เหล่านั้นดูเหมือนมีชีวิตจิตใจราวกับพระกุมารได้ทอดพระเนตรสัตว์ เหล่านั้นด้วยพระองค์เอง ดังตัวอย่าง

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 14.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 16-17.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

๑ พระยอดเขาวเรศ ผู้วิหกโหมยบิน	เสด็จประเวศลีขริน ถวายโหมพระทูลกระหม่อม เอย
๑ พระยอดเขาวราช ชมผู้มยุรา	เสด็จประพาสหิมวา ถวายพระทูลกระหม่อม เอย
๑ ขึ้นเขาสูงสุด ยื่นเยี่ยมหยักอยู่	พบพระยาครุฑทั้งคู่ ทั้งคู่พระทูลกระหม่อม เอย
๑ ขามุห้วยเหวผา ทรงเครื่องรังสรรค์	พบพระยาสุบิน คอนเนตรพระทูลกระหม่อม เอย ¹
๑ วิหกร่องก่องในคง ถวายองค์พระทูลกระหม่อม เอย	อีกทั้งคู่หงส์
๑ นกแก้วจับจิกลูกจันทน์ เกษมสันต์พระทูลกระหม่อม เอย	โอบอุ้มแสงฉน์
.....
๑ จักจั่นครันครันเสียงเสนาะ เพราะจริงพระทูลกระหม่อม เอย	เหมือนไม้บัณเฑาะ
๑ แม่ม่ายลงในเชิงแซ่ เพราะแท้พระทูลกระหม่อม เอย	ฟังเหมือนเสียงแตร
๑ ดูเหว่าเราร่องอยู่รอนรอน สถาวรพระทูลกระหม่อม เอย ²	คืนเข้าพระนคร

นอกจากการพรรณนาถึงความงดงามของธรรมชาติ เพื่อให้พระกุมาร
เพลิดเพลินพระทัยดังกล่าวมาแล้วนี้ ในบทเห่กล่อมพระบรรทมบางบทผู้ประพันธ์
ยังได้กล่าวถึงเชิญพระกุมารชมความงดงาม ความยิ่งใหญ่ภายในราชสำนักเพื่อ
ให้พระกุมารเบิกบานพระทัย เช่น

อ้าพระอย่าโศกแลสอื่น	ทุกขแค้นเจ้าคาน
เชิญชมมไหสวรรย์ตระการ	อเนกโลกพิศเหา ³

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 3.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

เชิญขมนิเวศสถาน
สุบรรราชขอเนกใน

ทั้งศฤงฆารโกโคย
อุยฺทฺชเยศมฺหาสถาน¹

การพรรณนาถึงความงดงามของธรรมชาติรอบตัวผู้ประพันธ์รวมทั้ง
ความน่ารักของสัตว์ชนิดต่าง ๆ ตามที่กล่าวมานี้ มีปรากฏในบทกลอนเด็กของ
สามัญชนคล้าย เช่นกัน แต่เป็นเพียงบทสั้น ๆ ในขณะที่บทเหกล้อมพระบรรทมมัก
จะเป็นบทยาว ๆ มีเนื้อความต่อเนื่องกัน บางบทมีเนื้อหากล้ายคลึงกันมาก
เช่น การพรรณนาถึงความงามของดวงจันทร์ในคืนเดือนหงาย ดังตัวอย่าง

เคื้อนุเอยุเคื้อนหงาย
อุมเจาขึ้นไสโรถ
พิศแลดูดาวไป
พิศแลดูเคื้อน

ดาวกระจายทรงกลด
วาจะพุดไปชมเคื้อน
ดาวไมงามเหมือน
เหมือนนวลอุเมณา²

เมื่อพรรณนาถึงสัตว์ชนิดต่าง ๆ ผู้ประพันธ์พรรณนาให้สัตว์เหล่านั้น
แสดงท่าทางน่ารักน่าเอ็นดูต่าง ๆ กันไป ทำให้ผู้มีชีวิตชีวา ดังตัวอย่าง

๑ นกกระจับเอย
ท้าวไหนจะเป็นเอก

บินมาลิบลิบเที่ยมเมฆ
การเวกเจ้าท้าวเคียว เอย³

๒ นกสีชมภูเอย
ร้องทอยทริคคิตเคียว

มาจับอยู่ที่ไม้เรียว
อายบัตติเคียวเคียว เอย⁴

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหชาลูกหลวง..., หน้า 57.

² ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 25.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ผู้รวบรวม),
บทกลอนกล่อมเด็ก, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย, 2465), (พิมพ์ใน
งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าหญิง (โต) กับ หม่อมเจ้าชาย (พอ) ในพระเจ้า-
น้องยาเธอ กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร เมื่อปีระกา พ.ศ. 2465), หน้า 4.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

๑) ไก่แจ้เอ๋ย	พสุคแม่ไกลาย
เขี่ยกินหวาดทราย	ไกลายคอกหมาก
อย่าโลเจ้าเอ๋ย	ไกราชันยาก
ไกลายคอกหมาก	ชั้นเพราะนะพุลหัว เอ๋ย ¹

ในบทกล่อมเด็กของสามัญชนบางบท ผู้ประพันธ์ได้พรรณนาถึงสภาพ
ธรรมชาติภายในท้องถิ่น ประกอบกับจินตนาการของผู้ประพันธ์ เช่น

เขาสูงเอ๋ย	มีแต่ฝูงกินริน
เก็บเอาคอกชอนกลิ่น	ร่อยเป็นสรอยอาภรณ์
บางก็ทำเป็นฟูก	บางก็ทำเป็นหมอน
ทำกำไลไสกร	แฉวก็พอนรำเอ๋ย ²

บทเห่กล่อมพระบรรทมที่มีเนื้อหากล่าวเชิญชวนพระกุมารชมความ
งดงามของธรรมชาติ ความรื่นรมย์ของบรรยากาศ ตลอดจนความน่ารักน่าเอ็นดู
ของสัตว์ชนิดต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้ประพันธ์มีความมุ่งหมายให้พระกุมาร
ได้รับความเพลิดเพลินไปกับเนื้อความในบทเห่กล่อมจะได้มีพระทัยเบิกบาน แจ่มชื่น
ทรงเลื่อมเรื่องเศร้าหมอง คลายความวิตกกังวลทั้งปวงและบรรทมอย่างสำราญ

เนื้อหาของบทเห่กล่อมพระบรรทมในลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้น
ล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระกุมารบรรทมอย่างสำราญและบรรทมโดยง่าย เนื้อ-
ความเหล่านั้นแสดงให้เห็นความห่วงใย อาหารต่อพระกุมาร ด้วยการใช้กลวิธี
ปลอบประโลม ชูให้สิ้นบนพระกุมาร และการพรรณนาถึงความงดงามของธรรมชาติ
บรรยากาศอันรื่นรมย์ เพื่อให้พระกุมารรู้สึกอบอุ่นพระทัยว่ามีผู้คอยดูแลเอาใจใส่
ใกล้ชิดและได้รับความเบิกบาน สบายพระทัย เป็นการตอบสนองความต้องการทาง
จิตใจของเด็กโดยทั่วไปที่ปรารถนาความอบอุ่นใจจากผู้เลี้ยงดูตน

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ผู้รวบรวม),
บทกลอนกล่อมเด็ก..., หน้า 13.

² ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 26.

3.2 เนื้อหาที่กล่าวถึงตัวพระกุมารและสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อพระกุมาร

3.2.1 ความมั่งคั่งของพระกุมาร ผู้ประพันธ์ได้แสดงความชื่นชมในความมั่งคั่งนารักของพระกุมารไว้ในบทเห่กล่อมพระบรรทมหลายบท เช่น

ใครเห็นเป็นขวัญตา	ยิ่งเพ่งพิศยิ่งติดใจ
ทรงเบญจบุรุษลักษณะ	ดวงพระภักตร์คั่งไข
พระโอษฐ์อมยิ้มละไม	พิไลสรส่าค้ำค้ำชม
เกิดในเสวตรฉัตร	เป็นกษัตริย์ก็ควรสม
พระเนตรคำขำคม	พระกรกลมคั่งเกลากสิ่ง ¹
๑ พระยอดกษัตริย์	มิได้มีสิ่งใดขัด
งามลีนสารพัท	สันตักพระทูลกระหม่อม เอย ²

ในบางแห่งผู้ประพันธ์ใช้ความเปรียบเทียบในการพรรณนาเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น ได้แก่ เปรียบเทียบความมั่งคั่งของพระกุมารกับความมั่งคั่งของดวงจันทร์ ดังตัวอย่าง

คุณดวงเดือนก็เลื่อนลอย	แซมชอยคังเลขา
คุณารักลักษณะ	พระจันทร์ราชางามจริง
<u>ดวงเดือนข้างเหมือนภักตร์</u>	<u>นร ดักหนพระองค์หญิง</u>
พริ้งเพริศประเสริฐยิ่ง	นาประวิงใจ เอย ³
๑ <u>พระสุดที่รัก</u>	<u>วงพระภักตร์คั่งดวงเดือน</u>
หาไหนจักใดเหมือน	อย่างเดือนพระทูลกระหม่อม เอย ⁴

เปรียบเทียบความมั่งคั่งของพระกุมารกับของมีค่า ดังตัวอย่าง

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง เณรนิมพระเกียรติ (เห่กล่อมพระบรรทม)" สมุดไทยคำ เลขที่ 5 ๓ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 5.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

พระวรว โฉมประโลมเลิศ คังแทงทองมาทอดไว้ พระกรรมเกษเนตรขนง คังชางกลิ้งมาเกลากลม	ประเสริฐพร่อมละม่อมละไม ในพระอุคณาชม พระวรวงศ์ก้งามสม ประสงคสมโนลำทรง ¹
--	---

เปรียบเทียบความงดงามของพระกุมารกับเหวดคาหรือนางฟ้า คังตัวอย่าง

๑ พระเขวาลักษณ งามขนงวงเนตรพระเกษกร	ประไพภัคทร์เพียงศศิธร เหมือนอัปสรไกรลาศยาตรา เอย ²
๒ พระศรีสวัสดิ์ ในสรวงสวรรคชั้นฟ้าเทียวหาจบ	งามพระรูปจำรัสเจริญครบ ไมงามลบพระทุลกระหมอม เอย ³

กลิ่นกายนับเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่ใกล้เคียงกับความงดงามน่ารัก
บทเหกลอมพระบรรทมบางบท กล่าวชมพระกุมารว่ามีกลิ่นกายหอม คังตัวอย่าง

๑ พระทุลกระหมอม จูบแลวมิธุลิน	พระมั่งสังหอมเหมือนลูกอิน ลูกอินพระทุลกระหมอม เอย
๒ พระทุลกระหมอม จูบแลวกัรบขวัญ	พระมั่งสังหอมเหมือนลูกจันทน์ กลิ่นจันทนพระทุลกระหมอม เอย
๓ พระทุลกระหมอม จูบแลวมิธุหาย	พระมั่งสังหอมเหมือนเนื้อไม้ เสียดายพระทุลกระหมอม เอย ⁴

นอกจากนั้นคำที่ใช้เรียกพระกุมารบางคำก็แสดงให้เห็นความงดงาม
อยู่ในที่ เช่น คำว่า พระงามประเสริฐ พระโฉมเจิด พระวรว โฉมประโลมเลิศ
พระมั่งสมรอัปสรสวรรค เป็นต้น

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหวาลูกหลวง..., หน้า 12-13.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

การแสดงความชื่นชมในความงดงามของเด็กในบทกล่อมเด็กของ สามัญชนก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับบทเทกหลอมพระบรมม แต่มักจะกล่าวชมเชย เด็กในลักษณะที่น่ายกย่องเอ็นดูมากกว่าความงดงามเป็นสง่า และกล่าวรวมไป กับเนื้อหาในส่วนอื่น มิได้กล่าวชมเชยเด็กโดยตรงเพียงอย่างเดียว เช่น

เคื้อนเอ๋ยเคื้อนหงาย	ควากระจายทรงกลด
อุมเจาขึ้นไสรถ	วาจะพาไปชมเคื้อน
<u>พิศแลดูดาวไป</u>	<u>ดาวก็ไม่งามเหมือน</u>
<u>พิศแลดูเคื้อน</u>	<u>เหมือนนวลอุเมณา¹</u>
นกเอี้ยงเอย	<u>ปีกก็เกลี้ยงหางเจ้าก็กลม</u>
แตงตัวไปตัดนม	นอนเลียเถิดคนะแมคุณ

(บทกล่อมเด็กบทนี้ แสดงถึงความน่ายกย่องเอ็นดูของเด็กเล็ก ๆ โดย เปรียบเทียบกับนกเอี้ยงว่า "ปีกก็เกลี้ยงหางเจ้าก็กลม" แสดงว่าเด็ก เล็ก ๆ นั้นคงจะอ้วนท้วนจนตัวกลม นอกจากนั้นยังแสดงถึงชีวิตของแม่- บานในชนบทที่ของเลี้ยงดูลูกและทำงานกันไปดวยพร้อม ๆ กัน เมื่อมี กิจธุระจะไปนอกบ้านก็ของรอใหญ่หลับเสียดอนจึงจะไปทำกิจธุระนั้น ๆ ได้)²

นอกจากจะพรรณนาถึงลักษณะภายนอกของพระกุมารแล้ว ผู้ประพันธ์ ยังได้พรรณนาถึงความเฉลียวฉลาดของพระกุมารอีกด้วย แต่มีไม่มากนักและมัก ปรากฏเพียงสั้น ๆ เช่น

๑) พระสุคตสวาคี	แสนฉลาดอยู่ทั้งองค์
โคทมชิตก็พิศวง	รูปทรงพระทูลกระหม่อม เอ๋ย ³

¹ประทีป คัลยาณสุนทร, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 25.

²สุมาลย์ เรื่องเศษ, เพลงพื้นบ้านจากพนมทวน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518), (เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 171 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู), หน้า 22.

³สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เหซาลูกหลวง..., หน้า 5.

เนื้อความในส่วนที่กล่าวแสดงความชื่นชมพระกุมารทางด้านความ
งดงาม น่ารัก นี้ มีปรากฏอยู่มากทีเดียว เนื่องจากพระกุมาร เป็นบุคคลผู้อ่อน-
เยาว์ อยู่ในวัยทารก จึงมีความน่ารักน่าเอ็นดูตามธรรมชาติอยู่แล้ว อีกทั้งยัง
เป็นบุคคลผู้สูงศักดิ์มีบุญบารมีเหนือเด็กสามัญชนทั่วไป ผู้ประพันธ์บทเห่กล่อมพระ-
บรรทมจึงพรรณนาถึงความน่ารักน่าเอ็นดู ความงดงามเป็นสง่า และความเฉลียว-
ฉลาดของพระกุมารด้วยความรู้ลึกซึ้งชื่นชม

3.2.2 บุญบารมีของพระกุมาร

ผู้ประพันธ์ได้กล่าวสรรเสริญพระกุมารไว้ในบทเห่กล่อมพระบรรทม
หลายบท ส่วนใหญ่เป็นการแสดงความชื่นชมและเทอคุณพระกุมารไว้ในฐานะ
อันสูงส่งว่า เป็นผู้ที่มีบุญบารมีเหนือกว่าคนทั่วไป บางครั้งเปรียบเทียบว่าเสมอกับ
เทพเจ้า หรือเป็นบุคคลที่จุติลงมาจากสวรรค์ ดังตัวอย่าง เช่น

๑) สรวมชีพังคมบาท ภุชพงศวงศ์ประยูร พระยอดเขายุพิน	พระเขวราชธิ เบนทร์สุร อิศรราชเรืองเคษา หนอภุมินทรแมนอมรา ¹
๒) เทอเยยพระหนอนารถ หนอเนื้อพระชินวร เทพเชิญเจริญภักตร์ ฝูงญาติแลฝูงชน	พระเขวราชขอติศร จำเริญสวัสดิคิมงคล พระยอดรักมาปฏิสนธิ ก็ชื่นชมแลสมปอง ²
๓) เทอเยยพระเขवालักษณ เทพเชิญดำเนินองค์	ประเสริสุศักดิ์กว่าสรีวงศ์ ลงมาจากฟากตรีงษไทร ³

นอกจากนั้นนางบทผู้ประพันธ์ยังกล่าวถึงพระกุมารว่า เป็นผู้ประสูติ
ในเศวตฉัตร เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากพระมหากษัตริย์ และยังเป็นพี่ของเหล่า

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่ชาลुकหลวง..., หน้า 17-18.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

ข้าราชการบริพารด้วย ดังตัวอย่าง

๑) <u>เทอเยยพระบุกริ</u> <u>คือองค์อินทรีอัปสร</u> <u>กำเนิดในเสวตธวัตร</u> <u>เพื่องฟ้าทั้งชาติ</u>	<u>ประสูติศรีสถาวร</u> <u>สมมติเทพยনারี</u> <u>เชือกมัตริย์เฉลิมศรี</u> <u>สำราญรินตางชื่นชม¹</u>
๒) <u>เทอเยยพระผ่านเกล้า</u> <u>มาโปรดเกล้าเหลากำนัล</u>	<u>เสด็จจากดาวดึงษ์สวรรค์</u> <u>ไหเป็นสุขสนุกสนาน²</u>

ตำแหน่งคพระกุมาร เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้ประพันธ์ใช้แสดงความชื่นชมในบุญบารมีของพระกุมาร เช่น พระยอดเขาวราช พระยอดชติยาหญิง หนอนเรศร อศิธร พระจักรา พระจอมโมดิศศรี พระยานเกล้า พระเทพินฉัมรินทราวัง เป็นต้น

ลักษณะเนื้อหาดังกล่าวนี้ไม่มีปรากฏในบทกล่อมเด็กของสามัญชน เนื้อความที่กล่าวแสดงความชื่นชมเด็กของบทกล่อมเด็กนั้นมักจะกล่าวในทำนองว่าเด็กเป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดู มีใจเป็นบุคคลผู้ยิ่งใหญ่หรืออยู่ในฐานะอันสูงส่ง เช่นที่ปรากฏอยู่ในบทเห่กล่อมพระบรรทม

เนื้อความในบทเห่กล่อมพระบรรทมในส่วนที่แสดงความชื่นชม ยกย่องในบุญบารมีของพระกุมารว่าเป็นผู้อยู่ในฐานะอันสูงส่งดังกล่าวมานี้ เห็นได้ว่าผู้ประพันธ์น่าจะเป็นเพียงข้าราชการในราชสำนัก เนื่องจากได้กล่าวแสดงความชื่นชมพระกุมารด้วยความรู้สึกยกย่องเทอคทุนเป็นอย่างสูง และในขณะที่เห่กล่อมพระกุมารนั้น ผู้เห่กล่อมก็ยังกล่าวถึงฐานะของพระกุมารว่าพระกุมารดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองของคนเป็นจำนวนมาก ช่วยทำให้พระกุมารได้รับรู้ถึงฐานะ

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง)" สมุดไทยคำ เลขที่ 10 ตู 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทเห่กล่อมพระบรรทม" สมุดไทยคำ เลขที่ 7 ตู 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

ของตนเอง ในอนาคตจะได้ว่างตนถูกต้อง เป็นการปลุกฝังความรับผิดชอบในหน้าที่ของผู้ปกครองไปค้ำย ดังตัวอย่าง เช่น "เหอเอยพระทูลกระหม่อม สมเป็นจอมไครา"¹ "พระเอยพระเยาวราช พระหนอนารถจอมสกล"² "กำเนิดในเสวตรฉัตร เชื้อกษัตริย์เฉลิมศรี"³ "เกิดในเสวตรฉัตร เป็นกษัตริย์ก็ควรสม"⁴ บทเห่กล่อมพระบรรทมบางบทซึ่งมีเนื้อความกล่าวว่าข้าราชการผู้แวดล้อมพระกุมารจะได้ฟังพระบารมีของพระกุมารในอนาคตนั้น ก็แสดงให้เห็นถึงฐานะที่เป็นผู้ปกครองคนเป็นจำนวนมากของพระกุมารอย่างชัดเจน ดังตัวอย่าง "หมายฟังพระเคซา อยู่ในไค่ผ้าขุสีสนอง"⁵ "ข้าน้อยคอยคะนึ่ง จะฟังพาพระบารมี"⁶

เนื้อความที่กล่าวชมบุญบารมีและยกย่องพระกุมารว่าเป็นบุคคลผู้อยู่ในฐานะอันสูงส่ง ในอนาคตจะได้เป็นผู้ปกครองของเหล่าข้าราชการทั้งหลาย

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทเห่กล่อมพระบรรทม" สมุดไทยคำ เลขที่ 7 ๓ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 13.

³ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงสาววัง)" สมุดไทยคำ เลขที่ 10 ๓ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

⁴ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง เฉลิมพระเกียรติ (เห่กล่อมพระบรรทม)" สมุดไทยคำ เลขที่ 5 ๓ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 11.

⁶ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง เฉลิมพระเกียรติ (เห่กล่อมพระบรรทม)" สมุดไทยคำ เลขที่ 5 ๓ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

ดังกล่าวนี้ เป็นเนื้อความที่เด่นส่วนหนึ่งของบทเห่กล่อมพระบรรทม และมีปรากฏเพียงในบทเห่กล่อมพระบรรทมเท่านั้น บทกล่อมเด็กของสามัญชนจะไม่ปรากฏเนื้อความในส่วนนี้ ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าพระกุมารมีฐานะพิเศษเหนือกว่าเด็กทั่ว ๆ ไป เป็นผู้เปี่ยมด้วยบุญบารมีอันสูงส่ง นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของผู้ประพันธ์และข้าราชการบริพารผู้แวดล้อมที่มีต่อพระกุมารว่ามีแต่ความจงรักภักดี ประจักษ์ในพระบารมีของพระกุมาร และปรารถนาที่จะพึงพระบารมีของพระกุมารต่อไปในภายหน้า

3.2.3 ความผูกพันของบุคคลแวดล้อมที่มีต่อพระกุมาร ผู้ประพันธ์บทเห่กล่อมพระบรรทมไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองของพระกุมารหรือข้าราชการในราชสำนัก ได้พรรณนาถึงความรัก ความผูกพันอย่างลึกซึ้งที่มีต่อพระกุมารแทรกไว้ในบทเห่กล่อมพระบรรทมด้วยเสมอ ลักษณะเช่นนี้มักจะปรากฏปะปนอยู่กับเนื้อหาในส่วนอื่น เช่น ในบทเห่กล่อมพระบรรทมต่อไปนี้ใช้คำเรียกพระกุมารว่า

๑) เฮเอ๋ย <u>พ่อกำเรียม</u> นิทราในเปลตรง	พ่อกจะเมิดจะล้มลง จงคำรงวิธนา ¹
๒) เฮเอ๋ย <u>พ่อดวงจิต</u> กล่าวพจน์เป็นบทกลอน	จงสติให้ถาวร จะกล่อมให้ <u>พ่อ</u> ไสยา ²
๓) เฮเอ๋ย <u>พ่อยอดครักษ์</u> เชิญ <u>พ่อ</u> มาไสยา	อย่าเล่นน้กเกินเวลา นิทราให้หลับระงับใจ
.....
นอนเถิด <u>พ่อ</u> สายใจ	จะไกวให้ <u>พ่อ</u> นอน เอ๋ย ³

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทเห่กล่อม" สมุดไทยคำ เลขที่ 8
คู่ 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

คำเรียกพระกุมารเหล่านี้แสดงถึงความรัก ความผูกพันอันลึกซึ้งที่
ผู้เฒ่าล่อมมีต่อพระกุมาร อีกทั้งยังเป็นคำที่ผู้ใหญ่ใช้เรียกบุตรหลานผู้ใกล้ชิดคน
ผู้ประพันธ์บทเห่กล่อมดังกล่าวนี้จึงน่าจะเป็นพระบิดามารดาหรือพระญาติวงศ์
ผู้ใกล้ชิดพระกุมาร

นอกจากนี้เนื้อความในบทเห่กล่อมยังแสดงให้เห็นถึงความอาทร
ห่วงใยที่ผู้เฒ่าล่อมมีต่อพระกุมาร ดังเช่นข้อความที่กล่าวว่า "เชียวพ่อกำลัง
นิทราให้หลับระงับใจ" "นอนเถิดพอสายใจ จะไกวให้พอนอน เอย"

ถ้าผู้ประพันธ์เป็นข้าราชการบริพารนั้น ถ้อยคำที่ใช้จะเปลี่ยนไป เช่น
จะใช้คำเรียกพระกุมารว่า พระทราชมงวน พระสวณที่รัก พระสายสมร พระ-
สายใจ พระยอศรี พระพูลกระหม่อม เป็นต้น หรือมีข้อความกล่าวแสดงความ
ห่วงใยพระกุมารว่า

๑ พระสายสมร
พระภักตร์จะหมองศรี

แคว้นนออย่าจรัล
พันปีพูลกระหม่อม เอย¹

๒ พระทราชมงวน
ผิงนิกไม้คึดคอง

ประคองนวลมิให้หมอง
คอยประคองพระพูลกระหม่อม เอย²

คำเรียกพระกุมารและข้อความดังกล่าวก็ได้แสดงถึงความรักความ
ทะนุถนอมและความอาทรในองค์พระกุมารเช่นเดียวกัน รวมทั้งความเคารพ
นอบน้อมที่บริวารข้าราชการมีต่อพระกุมารด้วย

ในบทกล่อมเด็กของสามัญชนมีเนื้อความที่แสดงความรักความผูกพัน
อันใกล้ชิด ลึกซึ้ง ของผู้เฒ่าล่อมซึ่งมักจะเป็นมารดา หรือญาติผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก
ปรากฏอยู่เช่นเดียวกัน และปรากฏชัดเจนกว่าในบทเห่กล่อมพระบรมมดดี ดัง
ตัวอย่าง เช่น

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่กล่อมหลวง..., หน้า 5.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

เจ้าเนื้อลุ่มนอย
แม่มิให้ผู้ใดทอง
ทองคำเจ้าคนเดียว¹

เจ้าทราชมสาวทอย
ใจแม่จะชวาคัด
ขวัญอ่อนเจ้าคนเดียว²

เจ้าทองคำเอย
หยุดพักรมกินนมกอน

เจ้าเนื้ออุ่นเหมือนสำลี
เนื้อเจ้าจะหมองศรี

ใจแม่จะชวาคอยรอรอน
ลงวันละเจ็ดแปดทอน

ไปไหนยังคำแค้น
แค้นจริงคอยไปเอย³

อย่างไรก็ตามทั้งบทเห่กล่อมพระบรรทมและบทกล่อมเด็กของสามัญชน ไม่อาจขาดเนื้อความในส่วนนี้ได้ เนื่องจากพระกุมารและเด็กทุกคนเป็นหัวใจสำคัญของบทเห่กล่อม อีกทั้งเป็นบุคคลผู้อ่อนเยาว์ บริสุทธิ์ ควรแก่การทะนุถนอม ผู้ประพันธ์บทเห่กล่อมทั้งในระดับราชสำนักและสามัญชน ย่อมมีความเอ็นดูรักใคร่ พระกุมารและเด็กที่ตนเห่กล่อมตามธรรมชาติอยู่แล้ว ความรู้สึกดังกล่าวจึงสะท้อนออกมาในเนื้อความและถ้อยคำที่ใช้ในบทเห่กล่อม

3.2.4 การดูแลเอาใจใส่ของบุคคลแวดล้อมต่อพระกุมาร บทเห่กล่อมพระบรรทมหลายบทมีเนื้อความแสดงให้เห็นว่าเหล่าข้าราชการได้ช่วยกันดูแลเอาใจใส่พระกุมารอย่างใกล้ชิด เป็นต้นว่า สร้างสนามและแต่งพระองค์ให้พระกุมาร คอยบรรเลงดนตรีและขับกล่อมถวายพระกุมารในระหว่างที่บรรทม คอยเล่นด้วยเมื่อพระกุมารบรรทมตื่นแล้ว ดังตัวอย่าง

๑ ข้ามาทหารรักษ
ทูลถนอมเหนือเกษี
อมองคสรุสาคร
สุระเสียงยอมส่วยสม
.....

พระทรงศักดิ์จอมเมหาที่
ให้เสวยโภชขีรารมย์
พระสายสมรุขึ้นเซขชม
ชมเครื่องเล่นเย็นพระทัย
.....

¹ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 21.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

<u>สร้างแล้วไล่ผู้คนฮาร</u>	<u>ตระการกุดินกำจรรยา</u>
<u>รินรวยสวยพระกาย</u>	<u>ตระหลบฟุ้งกรมเกร็นใจ</u>
๑๑ <u>น้อมหัดคังคัมบาท</u>	<u>พระหุนอนารดิศรพงษ</u>
<u>เชิญเสด็จสำอางองค</u>	<u>ทรงอุมาศพรณราย</u>
<u>กลั่นกลีบภักตราออน</u>	<u>ชอนประคองพระวรกาย</u>
<u>อุยงานสรอยทองถวาย</u>	<u>ยายเหวนชวนสำราญ¹</u>

๑๒ ทูลกระหม่อมพร้อมด้วยคนตรี ปี่พาทย์มโหรี
สมโภชพระทูลกระหม่อม เอย

๑๓ ขึ้นไสยาสน์เหนืออาศน์กรงทอง พี่เลี้ยงเคียงประคอง
เป็นสองหังพระนม เอย²

<u>เชิญบรรทมให้ถาวร</u>	<u>ชาน้อยจะไห้บรรทม</u>
<u>ลวนเหลาอนงคนอม</u>	<u>สะพรังพร้อมทั้งนางนม</u>
<u>พี่เลี้ยงเคียงบึงคม</u>	<u>ซักสายพระกรงทอง</u>
<u>คนบุทกขึ้นเลี้ยง</u>	<u>เสนาะสำเนียงไม่มีสอง</u>
<u>ลูกคุรับขับรวง</u>	<u>เพราะพรวงสำเนียงนวล</u>
<u>คังทรอสีปีแกว</u>	<u>วิเวกแหวโหยหวน</u>
<u>เทถวายพระทราวมสงวน</u>	<u>หนอไทให้ไสยา</u>
<u>ทูลกระหม่อมจงบรรทม</u>	<u>เป็นบรมศุขชา³</u>

อนึ่ง ไม่ปรากฏข้อความที่บ่งบอกว่าพระบิดา พระมารดา เป็นผู้ทำ
หน้าที่เหล่านี้ ในบทเห่กล่อมพระบรรทมบทหนึ่งมีข้อความกล่าวเพียงว่า พระ-
บิดาทรงห่วงใยในองค์พระกุมาร ได้โปรดให้ประจุมกุมารแพทย์ผู้มีความชำนาญ
มากคอยดูแลพระกุมาร ดังตัวอย่าง

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เขดาลูกหลวง..., หน้า 60-61.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

³ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง เฉลิมพระเกียรติ (เห่กล่อมพระบรรทม)"
สมุดไทยคำ เลขที่ 5 กุ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

"หนึ่งโสดบพิตรให้ บรมนารถวยการ
 ชุมแพทย์กุมารชาญ บริรักษ์รักษา"¹

ในขณะที่บทกล่อมเด็กของสามัญชนมีข้อความกล่าวถึงมารคาหรือ
 ญาติผู้ใหญ่ว่าเป็นผู้ดูแลเอาใจใส่เด็กทารกเอง และยังได้แสดงให้เห็นถึงความ
 ผูกพันอันใกล้ชิด ลึกซึ้ง ระหว่างกันด้วย ดังตัวอย่าง

๑ เจ้าเนื้ออ่อนเอย ออนแม่จะกินนม
 แม่จะอุ้มเจ้าออกชม กินนมแลวนอนแปล เอย²

๒ เจ้าทองคำเอย ถือทั้นโบยโบก
 ขวัญเขาเจ้าอย่ามีโรค จะโบกลมให้เจานอน
 ขวัญออนแม่คนเดียว เอย³

เจ้าเนื้อละเอียดเอย ข้างเข้าไปในพะเนียด
 แม่มีให้เจ้าไปดู ขางพลายตกน้ำมัน มันคสังเป็นมาอยู่
 แม่หามไวมี่ใหญ่ บุษชูเจ้าคนเดียวเอย⁴

เนื้อความที่พรรณนาถึงการดูแลเอาใจใส่พระกุมารตามที่กล่าวมานี้
 ถึงแม้ว่าจะเป็น การดูแลเอาใจใส่ของเหล่าข้าราชการบริพารผู้แวดล้อมพระกุมาร
 ไม่ปรากฏข้อความกล่าวถึงการเลี้ยงดู อุ้มชูของพระบิดาพระมารดาอย่างชัดเจน
 ก็ตาม แต่ก็มีเนื้อความกล่าวว่าพระกุมารได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดีเลิศ
 ไม่แตกต่างไปจากการดูแลเอาใจใส่ที่มารคามีต่อบุตร ซึ่งปรากฏอยู่ในบทกล่อม-
 เด็กของสามัญชนเท่าใดนัก หากจะแตกต่างกันบ้างก็คือ ความผูกพันระหว่าง

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
 วิจารณ์เทศาตุกล่อม..., หน้า 56.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ผู้รวบรวม),
บทกล่อมกล่อมเด็ก..., หน้า 2.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

⁴ ประเพณี คล้ายสุพรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 22.

ข้าราชการบริพารผู้ดูแลพระกุมารไม่ลึกซึ้ง แน่นแน่นเท่ากับความผูกพันระหว่างมารดาผู้เลี้ยงบุตรด้วยตนเองเท่านั้น

3.2.5 การอำนวยการพระกุมาร การอำนวยการพระกุมารนี้เป็นเนื้อหาสำคัญส่วนหนึ่งของบทเห่กล่อมพระบรรทม มีทั้งที่แทรกปนไปกับเนื้อหาในส่วนอื่น และที่ปรากฏเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของบทเห่กล่อมเลยทีเดียว เนื้อหาของการอำนวยการมักจะถูกซ้ำกันอยู่ในเรื่องของความมีอายุ สุข ความสำเร็จ และความมีชัยชนะ ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

ใ้ให้มีพระชนมายุยืนนาน

"พระทูลกระหม่อม

พร้อมหน้าถวายพร

จงเจริญพระชนม์มก่อน

ถวายพรพระทูลกระหม่อม เอย"¹

"ใ้พระชนมพรรษา

ยืนยาวเก้าร้อยปี"²

"ขอใ้พระชันษา

ยาวยืนสักหมื่นปี"³

ใ้ให้ทรงมีความสุขความสวัสดิ์ และปลอดภัย

"ขอพระองค์จงเจริญสวัสดิ์ อัยารูมีโร คันอันตราย

จงเกษมสุขาสถายล ศรีมงคลชนมานมากหลาย"⁴

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 4.

² หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง เณริมพระเกียรติ (เห่กล่อมพระบรรทม)" สมุดไทยคำ เลขที่ 5 ตู 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 50.

"บรมมเหศวรพระจอมเกษ
ปราศจากซึ่งโภภภัย
อัยยามีพระโรคนัน

ชัตติยเยศนเรศไท
นิราสร้างหางเหินจร
สรรพสรรพสิ่งอาวรณ"¹

ให้ประสบความสำเร็จจะมีเกียรติยศและชื่อเสียง

"จงเกษมสุขาสดาผล
สรรพสิ่งวิทยาวิชาชาย

ศรีมงคลชนมานามากหลาย
จงทรงไค้กายคายเกิด เอย"²

"ให้ยิ่งยวกในชาตรี
พระยศพระยิ่งใหญ่
พึงบรมสมภาร

สวัสดิสุขสำราญ
อัยยามีใครมาปูนปาน
พระบรมเกล้าของเราเอย"³

"จำเริญเรื่องพระเคชา
ประชาชนพระจอมนรินทร์
สวัสดิ์คืออัยยามีทุกซ์
จงสถิตสถาวร
ใหพรอมพรังทั้งเกียรติยศ
ใหนบนอบขอบถุคี่

ทั้งวงศามาพร้อมสิ้น
ก็ย็นคืออันวยพร
จำเริญสุขสโมสร
ขจรทั่วทั้งชาตรี
ทั้งชนบทชาวกรงศรี
มาอัญชลีพึงเคชา"⁴

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง เฉลิมพระเกียรติ (เทกปลอมพระบรมม)" สมุดไทยคำ เลขที่ 5 ๓ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหชาลูกหลวง..., หน้า 50.

³ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง เฉลิมพระเกียรติ (เทกปลอมพระบรมม)" สมุดไทยคำ เลขที่ 5 ๓ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหชาลูกหลวง..., หน้า 13.

ให้ทรงมีชัยชนะต่อศัตรู

"เวรีอันมีจิต

ประพตติคิริษา

เกรงพระเดชเคชา

ประลาตคลาอย่าสมปอง"¹

"ขอให้พระเกียรติยศ

ปรากฏทุกสถาน

ศัตรูจะแผ้วพาน

ให้พ่ายแพ้ปราบ"²

ให้ได้รับสิ่งที่ตั้งตามคำสอนทางพุทธศาสนา

"นิรพานบันดาลจร

สำราญราชภิรมยา"³

"ทรงผนวชบรรพชา

ให้หยอคยั้งในทางธรรม"⁴

นำสังเกตว่าลักษณะคำอ่านวยพรในบทเห่กล่อมพระบรรทมบางบท ก็เป็นเรื่องที่ข้าราชการร่วมกันถวายพระพรพระกุมาร ได้แก่ ผู้ประพันธ์ ผู้เห่กล่อม ผู้แวดล้อมใกล้ชิด ซึ่งแสดงให้เห็นความจงรักภักดีของเหล่าข้าราชการบริพาร ดังปรากฏชัดเจนนในบทเห่กล่อมต่อไปนี้

"ขอให้สำเร็จกิจ

พระทรงฤทธิเฉลิมขวัญ

ข้าพระบาททั้งปวงนั้น

ถวายพรพระองค์เอย"⁵

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง เฉลิมพระเกียรติ (เห่กล่อมพระบรรทม)" สมุดไทยคำ เลขที่ 5 คู่ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

"พระทูลกระหม่อมพร้อมกันถวายพร

ศรีสวัสดิ์สถิตถาวร

สื่อขจรพระทูลกระหม่อม เอย" ¹

ส่วนบทเห่กล่อมพระบรรทมบางบท น่าจะเป็นคำอำนวยการของพระ-
 บิคารมารคาหรือพระญาติวงศ์ผู้ใกล้ชิด เพราะสังเกตเห็นว่ามีถ้อยคำแสดง
 ความเอ็นดู หรือแสดงให้เห็นว่าพระกุมารอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า เช่น

๑ เฮเอย พ่อเจ้าเจริญ

พอจะเมิดจะล้มลง

นิทราในเปลตรง

จงคำรงวิวัฒนาโรคภัยอย่ามาเบียนหนามเดียนอย่าปีศาโคบวชในศาสนานัยวรรษาแปดสิบปี ²เริ่มความตามประดมไค่อบรมเจริญมาให้พอสืบในวงษาศิริสวัสดิ์พิพัฒน์ผลเจริญใจอย่าไค่ทุกข์เจริญสุขเป็นมงคลเจริญทรัพย์เจริญชนมทุกทีวาราตรีเอย ³

นอกจากนี้ในบทเห่กล่อมพระบรรทมบางบทยังมีเนื้อความกล่าวถึง
 การอำนวยการของเทพยดา มีปรากฏทั้งที่เทพยดาได้เสด็จมาอำนวยการแก่พระ-
 กุมารเอง และผู้ประพันธ์ได้อัญเชิญมา ดังตัวอย่าง เช่น

๒ เหเอยรอนอาสน์อมรินธีราชเจ้าเมืองบนเสียงเทวเจ้าเจริญผลแหของประจักษ์กรรณจึงเสด็จจรยาตรลงจากอาสน์ผายผันประสาทพรควยพลันประกาศิตอำนวยการชัย

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
 วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 6.

² หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทเห่กล่อม" สมุดไทยคำ เลขที่ 8 ตู้ 114
 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

³ เรื่องเดียวกัน.

พรของพระองค์ท้าว
สี่ขออำนาจชัย

๑ เหอเอ๋ยจะกล่าว
ซึ่งสถิตตนพฤษภา
ขอใ้พระเยาวเรศ
สถิตสุขสำราญใน
อารัมภเทพยเจ้า
ถวายพรพระกุมาร

ขอเทวาสรรวภัก
ช่วยบำรุงพระบุตร
เทพยชมภุณัต
ใ้เป็นสุขทุกนิรันดร

สรวมเทพเทวราชทั้งปวง
เชิญช่วยอำนาจสวัสดิ
ใ้พระราชบุตรบุตรี
อยามีพระโรคนิตราย⁴

พันตาเจ้าสุราลัย
ถวายไวทุกสิ่งอัน¹

ถึงไท้ท้าวเทวา
พฤษเทวาอำนาจชัย
เรื่องพระเกษมทิไกร
พระกมลโหเบิกบาน
ซึ่งลำเนาในเขตสถาน
พระเกียรติสถานทุกธานี²

สถิตจักรราศี
ใ้หยาวยืนพระชนมาน
ช่วยกำจัดทีโศกศัลย
มารับขวัญพระทูลหม่อมเอย³

ทุกสถานพิมานสรวง
เสวยรมยเปรมปรีดี

การอ่านวพรของเทพยดาเหล่านี้มีเนื้อหาในการอ่านวพรเป็น
เช่นเดียวกับการอ่านวพรของพระปิตามารดา และเหล่าข้าราชการตั้งได้
กล่าวมาแล้วในตอนต้น

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมพระบรรทม" สมุดไทยคำ เลขที่ 6
ตู้ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² เรื่องเดียวกัน.

³ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง เณริมพระเกียรติ (เห่กล่อมพระบรรทม)"
สมุดไทยคำ เลขที่ 5 ตู้ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่ชาลุลหวง..., หน้า 55.

เนื้อหาในการอำนวยการแก่พระกุมารที่ปรากฏอยู่ในบทเทกหลอมพระ-
บรมมคังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งเป็นการอำนวยการให้พระกุมารสมความปรารถนา
ในสิ่งที่บุคคลผู้ดำรงอยู่ในฐานะผู้ปกครองควรได้รับ เช่น ความมีอำนาจ
ความยิ่งใหญ่ไม่มีผู้ใดเปรียบ

อีกส่วนหนึ่งเป็นความปรารถนาให้พระกุมารได้รับความสุขความ-
สวัสดิ์ ซึ่งคล้ายคลึงกับการอำนวยการเด็กในบทกล่อมเด็กของสามัญชน เพียงแต่
ถ้อยคำที่ใช้อาจมีระดับต่างกัน และส่วนใหญ่มารดาหรือญาติผู้ใหญ่เป็นผู้กล่าว
อวยพรเด็ก เช่น

"ขวัญเข้าเจ้าอย่ามีโรค จะโบทลมให้เจ้านอน
ขวัญอ่อนแม่คนเคียว เอย"¹

๐ เจียนอนเกิดเจ้านอน	นอนให้ระงับหลับไหล
อย่าใครศคองอกทุกใจ	สับสนในยามราตรี
ความเจ็บของแม่อยารู้ได้	ความไขของแม่อยารู้มี
ให้อยู่ดีกินดี	ความไขขออย่ามีมา เอย ²

นอกจากนี้ในบทกล่อมเด็กบางบท ผู้เทกหลอมขอให้พระจันทร์เป็นผู้
บันดาลสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กปรารถนาให้แก่เด็ก ดังตัวอย่าง

๐ จันทร์เจ้าเอย	ขอเข้าชอแกง	ขอแหวนทองแดง
ผูกมือของชา	ขอขางขอม่า	ใหนองชาตี
ขอเกาอี้	ใหนองชานั่ง	ขอยายซัง
เลี้ยงนองชาเกิด	ขอยายเกิด	เลี้ยงตัวข้าเอง ³

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, (ผู้รวบรวม),
บทกลอนกล่อมเด็ก..., หน้า 3.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

การอ่านวชิร เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของคนไทยซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ ไม่ว่าจะทำอะไรก็มักจะมีการอ่านวชิรให้แก้กัน โดยเฉพาะในเรื่องที่น่ายินดีและเป็นมงคล เช่น เมื่อพระสงฆ์เทศน์จบแล้วก็จะอวยพรให้ผู้ฟังเทศน์ได้รับความสุขความเจริญ หรือเมื่อพระสงฆ์ที่นิมนต์มาฉันอาหารที่บ้านเรียบร้อยแล้ว ก็จะอวยพรแก่เจ้าของบ้าน แม้แต่ธรรมเนียมของการแต่งหนังสือในสมัยก่อน ผู้แต่งก็ยังอวยพรให้แก่ผู้อ่าน เป็นต้น

ในการ เทศน์พระกัณฐกและเด็กโดยทั่วไปก็เป็นเช่นเดียวกัน มักจะมีเนื้อความเกี่ยวกับการอ่านวชิรปรากฏอยู่ด้วย เป็นการแสดงความรัก ความปรารถนาดีที่มีต่อพระกัณฐกและเด็กซึ่งพึ่งบพเทกกลม เนื้อความเกี่ยวกับการอ่านวชิรพระกัณฐกนี้มีลักษณะพิเศษว่าการอ่านวชิรที่ปรากฏอยู่ในบทกล่อมเด็กของสามัญชน คือนอกจากผู้ประพันธ์กล่าวอ่านวชิรให้พระกัณฐกมีพระชนมายุยืนนาน และได้รับแต่ความสุขความสวัสดิมงคล เช่น เกี่ยวกับการอ่านวชิรเด็กโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังกล่าวอ่านวชิรให้พระกัณฐกมีพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ไม่มีผู้ใดเปรียบเทียบได้ มีพระบารมีแผ่ไพศาลเป็นที่พึ่งของข้าราชการบริพารและประชาชนอีกด้วย

3.2.6 การสั่งสอน อบรมพระกัณฐก ผู้ประพันธ์แสดงความปรารถนาที่จะสั่งสอนอบรมพระกัณฐกให้เป็นบุคคลผู้มีความประพฤติดีงามเหมาะสมกับกาลเทศะ โดยสอดแทรกสิ่งเหล่านี้เข้าไปในบทเทกกลมพระบรมม แต่เท่าที่ผู้วิจัยรวบรวมมาได้ นั้น ลักษณะเนื้อหาดังกล่าวนี้มีปรากฏชัดเจนอยู่เพียงบทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง) เท่านั้น บทเทกกลมพระบรมมบทอื่น ๆ ไม่ปรากฏเนื้อความในทำนองอบรม สั่งสอนพระกัณฐกอย่างชัดเจนหากมีกล่าวถึงบ้างก็เพียงสั้น ๆ ว่า

"เริ่มความตามประถม	ไค้อบรมเจริญมา
ให้พอสืบในวงษา	ศิริสวัสดิ์พิพัฒน์ผล" ¹

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทเทกกลม" สมุดไทยคำ เลขที่ 8
 ๓ ๑๑๔ ๓๓ ๒/๑ มัดที่ ๗๘.

บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง) เป็นบทเห่กล่อมพระ-
 บรรทมสำหรับพระกุมารีโดยเฉพาะ ดังมีข้อความกล่าวว่าจะเห่กล่อมถวาย
 พระบุตร "เห่เอยพระบุตร ประสูติศรีสถาวร"¹ แม้จะไม่มีหลักฐานแน่ชัด
 ว่าพระกุมารีพระองค์นี้เป็นใคร มีแต่เอยถึงพระนามว่า "ต่าง ๆ นิยมทรง
 สมญา พระนามราชสุริยวงษ์"² บุคคลดังกล่าวน่าจะเป็นบุคคลที่มีความสำคัญ
 เป็นผู้มีส่วนสูงส่งยิ่ง สืบเกิดได้จากเนื้อหาหลายตอนและจากถ้อยคำที่ใช้เรียก
 พระกุมารี เช่น

คือองค์อินทรอัปสร
กำเนิดในเสวตรฉัตร
เฝ้าฟ้าทั้งชาตรี
จากคฤสถิตทอง

สมมติเทพยনারี
เชือกษัตริย์เฉลิมศรี
สำราญรินตางชื่นชม
ก็พอลองเฉลิมกรม³

บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง) นี้ไม่ปรากฏนามกวีผู้-
 ประพันธ์ เช่นเดียวกับบทเห่กล่อมพระบรรทมส่วนใหญ่ หากมีข้อความกล่าวไว้ว่า

พระวรวงษ์ทรงกลอนอักษรสาร
 มา.....ชนิษฐาพยาบาล
 เพราะไปรดปรานปรานนี้จึงชี้แจง
 แดละองค์ทรงปรายพิมายบอก
 เหมือนไคคอกพิกลทองอันผ่องแสง
 คนไมสูรสันหัดจึงคัดแปลง
 เหมือนตีแต่งแหวนตะไบให้ใสมือ⁴

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง)"
 สมุดไทยคำ เลขที่ 10 ๓ 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

จากข้อความดังกล่าวนี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่าผู้ประพันธ์เนื้อหาของคำสอนนั้นน่าจะมีหลายคนด้วยกัน และคงจะเป็นพระญาติผู้อาวุโสของพระกุมารีนี เนื่องจากมีคำกล่าวเรียกพระกุมารีนีว่า "ขนิษฐายุกาพาด" ส่วนผู้ที่รวบรวมคำสอนเหล่านั้นมาเรียบเรียงขึ้นเป็นบทเห่กล่อมพระบรรทมน่าจะเป็นอีกบุคคลหนึ่ง เพราะในตอนท้ายของข้อความซึ่งยกมาแสดงไว้ข้างต้นนี้ กล่าวไว้ในทำนองว่า ผู้ประพันธ์ได้พยายามรวบรวมคำสอนอันมีค่าเหล่านั้นมาประพันธ์ขึ้นเป็นบทเห่กล่อมสำหรับพระขนิษฐา และยังคงกล่าวถ่อมตนว่าไม่คอยสันต์ดีในการประพันธ์

ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการประพันธ์บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง) ว่า เพื่อแนะนำสั่งสอนข้ออันควรปฏิบัติสำหรับกุลสตรีในราชสำนัก จะได้ประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะของตน ดังมีข้อความปรากฏอยู่ดังนี้

วิสัยสาวชาววังกำดั่งนี้
 ย่อมเป็นที่คนเอ็นดูไมรรูดา
 สิ่งอันใคไม่สันต์คจงหักปรือ
 เสียให้คมีชื่อเสียงลือยศ
 เป็นสตรีนี้ระนองเป็นของรัก
 เป็นที่ซัดชื่นชวนเฝ้าหวนหา¹

น่าสังเกตว่าคำสอนหญิงชาววังแม้จะจัดอยู่ในพวกบทเห่กล่อมพระบรรทม แต่เนื้อหาของคำสั่งสอนมุ่งจะใช้สำหรับเมื่อพระกุมารีนีเจริญพระชนม์จนถึงวัยสาว บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง) นี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อปฏิบัติสำหรับกุลสตรีในราชสำนักในหลายด้าน พอจะแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง)" สมุดไทยคำ เลขที่ 10 ฐ 114 ชั้น 2/1 หน้าที่ 78.

คำสอนเกี่ยวกับกิริยามารยาท อันได้แก่ อิริยาบถต่าง ๆ และการ
วางตัวโดยทั่วไป เป็นต้นว่า

การเดิน มีตัวอย่างดังนี้

ขามค้ำเนินเดินไปไหนให้ช้าช้า
คุดยงเขยหน้าพอดสายสายสมร
หมุสไบเสียบให้ตั้งจึงทอกร
ແຕ່พອອอนชอยชอยระหวยที่¹

การนั่ง มีตัวอย่างดังนี้

เมื่อยามนั่งสั่งกำชับให้พับเพียบ
ใทรวบเรียบกิริยามารศรี
ตั้งสนเทา.....กรพออนคี่
ไหญ้งที่ทวงพุมประทุมทอง²

การนอน มีตัวอย่างดังนี้

ขามนิทราย่าให้สอดมือกอดคอก
.....
ใทระหวยทอกร.....หมอนรอง
เขาทั้งสองขางนั้นอยาขันชู³

การออกไปเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ้วยความร่วมมือตน มีตัวอย่าง
ดังนี้

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง)"
สมุดไทยคำ เลขที่ 10 คู่ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

ยามสวายชายเนตรประเวศเทียว
 อูยาเหือบเหือบเหือบเลนตาปะตาหู
 คอยเยื้องกราย...เนตรสังเกตุ
 ต่อเห็นรุ้งคอยชะมอยมา¹

คำสอนเกี่ยวกับการเจรจา ได้แก่ ควรระมัดระวังถ้อยคำในเวลา
 เจรจา และไม่ควรเปิดเผยความลับเกี่ยวกับราชการให้เหล่าข้าราชการบริพาร
 ได้ทราบ ดังตัวอย่าง

หนึ่งห้ามแทนแสนสร้างค้ำเราบาท
 เป็นเพื่อนราชการกิจ.....อิฉนา
 อูยาเลาความลับแถลงแจ้งกิจจา
 แลจะพาความผิดมาติดพัน
 พุคอะไรไม่ระมัดค้ำหัยคถอย
 มักใส่สร้อยเกินเลยขึ้นเขมชน
 พูลชะออนวอนวังทกลิงอัน
 คนทุกวันนี้มิให้ใครไค้²

คำสอนเกี่ยวกับการ เป็นผู้ปกครอง

คำสอนในขณะนี้เห็นได้ชัดเจนว่าผู้พิงบทแห่งลอมคงจะต้องเป็นพระ-
 กุมารี่ที่มีฐานะและตำแหน่งสูง ไม่ใช่หญิงชาววังโดยทั่วไป เพราะสอนว่าให้
 ปกครองเหล่าข้าราชการด้วยความเมตตาสงสารและความยุติธรรม ดัง
 ตัวอย่าง

หนึ่ง.....เฝ้าเหล่ามหา
 ออกคาคามนอมประณตบาศรี
 ลวนเป็นชาฝ่าละอองรังษี
 อยาพาที่เชยชมอยาณมิใคร

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง)"
 สมุคไทยคำ เลขที่ 10 ตู้ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² เรื่องเดียวกัน.

จนชั้นจิตคิดสงสารวานอย่าวัด
 จะเป็นฝ่ายราคนิมลทิน.....
 หนึ่งปนัดดาโชนกัระบวนข้างใน
 เอาใจใส่อุปถัมภ์ช่วยนำพา¹

คำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติภารกิจทางราชการ แสดงถึงฐานะและ
 หน้าที่ของพระกุมารี่ โดยสอนว่าให้มีความอุทสาหะ ทำราชการจนเป็นที่โปรด-
 ปรานของพระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่าง

"อุทสาห์ทำราชการให้ปรานโปรด
 คงเป็น.....เป็นลิตธิชนินษฐา"²

ในตอนท้ายของบทเห่กล่อมผู้ประพันธ์กล่าวว่าเมื่อพระกุมารี่ได้ฟัง
 คำสอนเหล่านี้ และปฏิบัติตนตามคำสอนอันดีงามนี้แล้ว จะได้รับแต่ความสุขสวัสดิ
 และเป็นมงคลของชีวิต ดังตัวอย่าง

"สัคัสมุตรัสมุตรสพจนา
 จะเป็นราสีเสริมเฉลิมเออย"³

เนื้อหาในทำนองอบรมสั่งสอนในบทกล่อมเด็กของสามัญชน มักมีเนื้อ-
 ความสั้น ๆ จบภายในบทเดียว ไม่ได้สอนต่อเนื่องกันไปอย่างบทกล่อมลูกหลวง
 (กลอนสอนหญิงชาววัง) เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนข้อปฏิบัติสำหรับสตรี ก็
 สอนครอบคลุมกว้างขวางไปถึงสตรีทั่ว ๆ ไป ทั้งที่อยู่ในวัยแรกรุ่น วัยสาว
 ตลอดจนกระทั่งที่มีครอบครัวแล้ว และหญิงหม้าย ดังตัวอย่าง เช่น

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง)"
 สมุดไทยคำ เลขที่ 10 ตู้ 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

เจ้าทรามสงวนเอ๋ย สงวนเจ้าไว้แทบนเรื้อน
แม่มีให้โถมงามไปตามเพื่อน อยู่เรื้อนเจ้าคนเดียวเอ๋ย

หมากอ่อนเทอ	ฉาน้ำแลนล่องทั้งสองสี
พอเยื่อพอเปลือกเจ้างามดี	ราศีของเจ้าไม่เสราหมอง
รูปร่างของเจ้าคึกคัก	เหตุไรขอครึกมาคอกทอง
ราศีของเจ้าไม่เสราหมอง	ไหนคนมันล่องเลน ²

(เนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้ กล่าวถึงเพื่อนหญิงสาวให้รักกันตลอดทั่ว
ประพฤติกินเป็นกุลสตรีที่ดี)³

วัดเอ๋ยวัดนอก	มีแต่คูกแค้นแค้น
คูกคำยิ่งแค้น	สาวน้อยจะหมสืชมพู่
เจ้ามีผ้าแล้ว	จะแต่งไปให้ใครคูก
แต่งตัวลอลู	เขาก็รักอยู่เต็มใจ ⁴
ไปบ้านนอกเทอ	ไปแลโลกรอกหมันไทราว
แม่หมายทำสาว	อึ่งามอึ่งแกล็กแคไหน
ตัวของเธอ	รู้ดีอยู่ในใจ
อึ่งามอึ่งแกล็กแคไหน	แม่หมายหมันทำสาว ⁵

(บทกล่อมเด็กบทนี้มีเนื้อความในทำนองประชดประชันหญิงหม้ายผู้ประพฤติกิน
ไม่เหมาะสม ทำตัวราวกับเป็นหญิงสาว และในขณะที่เดียวกันก็กล่าวถึงเพื่อน
สั่งสอนหญิงหม้ายมิให้ประพฤติกินเช่นที่กล่าวไว้ในบทกล่อมเด็กบทนี้)⁶

¹ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 24.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

³ ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้ เป็นคำอธิบายของผู้วิจัยเอง.

⁴ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 20.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

⁶ ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้ เป็นคำอธิบายของผู้วิจัยเอง.

นอกจากคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของสตรีแล้ว บทกล่อมเด็กของ
 สามีภรรยา ยังมีเนื้อหาที่เป็นเรื่องของการสั่งสอนอบรมอย่างอื่นที่มีขอบเขตกว้าง-
 ขวางออกไปอีกมาก กล่าวคือ มีทั้งสอนในเรื่องความประพฤติของเด็ก เช่น
 ไม่ให้ซุกซน สอนในแง่การดำเนินชีวิต สอนในแง่จริยธรรม เช่น ให้มีความ
 กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และสอนในแง่ศีลธรรม เช่น ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ดัง
 ตัวอย่าง

๑) น้ำเชียวเอ๋ย	เชียวมากล็กกล็ก
อย่าเล่นน้ำหนัก	น้ำจะแห้ง जाएไป
เมื่อจรเข้ขมูเจ้า	จะบอกข่าวแก่ใคร
น้ำจะแห้ง जाएไป	ฉุกใจเมื่อภายหลัง เอ๋ย ¹
คือน้องเหอ	คือพร้าวน้ด็ก
บาวบาวถึกถึก	ไม่นึกขอเมีย
ไค้เฟื่องไค้หึ่ง	เอาไปเล่นไฟเสียบ
ไม่นึกขอเมีย	บาวบาวเทาควายถึก

(สอนว่าเป็นหนุมใหญ่ควรจะเก็บเงินเก็บทองสู่ขอภรรยาตกแต่งได้แล้ว ไม่ควร
 หลงแต่เล่นการพนัน เก็บเงินเก็บทองไม่ได้ เพราะแทนที่จะเป็นหนุมใหญ่จะ
 กลายเป็นควายถึกไป)²

ศูนย์วิทยพัทยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ผู้รวบรวม),
บทกลอนกล่อมเด็ก..., หน้า 17.

² วันเนา ยูเด็น, เพลงขาน้อง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 65.

อ้ออ้ออ้อจา
ป้อแม่เลี้ยงลูกไว้
ป้อแม่มาป้อนปอง
ซำปิ่นกินน่านม
เป็นอ้ออ้อ

หลับเสียทีอะนะ
ก็นับว่ามีบุญ
กับบุญญาดีพี่น้อง
หมั่นเกียปอนชาว
อ้อจา¹

หลับสองตาอย่าไ้
หือหมั่นไหวหาคุณ
เป็นโคคุมจุมเจยจุม
กินวาเฮาให้อ้อของ

(เนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้กล่าวสั่งสอนเด็กให้มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ รวมทั้งญาติพี่น้องผู้มีพระคุณด้วย)²

เวเปลเหอ
บาวนอยหัวแหวน
บายมเขารองตาม
เลนนกชนไก่

เวโพธิ์หน้าแวน
เลนนกชนไก่
วาพอโถมงามเขาเลนไทร
บายหนักพอนหัว³

(เนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้แสดงให้เห็นว่าการเล่นการพนัน เช่น เล่นนกชนไก่ เป็นบาปอันหนัก ไม่ควรกระทำ)⁴

บทเห่กล่อมพระบรรทมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนนี้มีปรากฏอยู่เพียงชุดเดียว คือ บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง) ถึงแม้ว่าเนื้อความมีจำกัดเฉพาะกรณี ไม่หลากหลายเหมือนกับคำสอนที่ปรากฏอยู่ในบทกล่อมเด็กของสามัญชน แต่ก็ก็เป็นคำสอนเกี่ยวกับการวางตัวของพระกุมารีชั้นสูงซึ่งอยู่ประพันธวังจะให้จกจำไว้ใช้ในยามที่เจริญพระชนม์ขึ้น ถ้าผู้ใดที่ได้ฟังก็ได้รับประโยชน์ด้วยในบางเรื่อง เช่น คำสอนในเรื่องกิริยามารยาท การเจรจา

¹ ประทีอง คล้ายสุนทรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 32.

² ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้เป็นคำอธิบายของผู้วิจัยเอง.

³ ประทีอง คล้ายสุนทรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 48.

⁴ ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้เป็นคำอธิบายของผู้วิจัยเอง.

และการสำรวจตน นอกจากนั้นยังได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมที่มีต่อสตรีในสมัยที่ ประพันธ์บทเห่กล่อมพระบรรทมนี้ด้วย แสดงให้เห็นว่ากุลสตรีที่ดีควรประพฤติ ปฏิบัติตนตามคำสอนดังกล่าว .

บทเห่กล่อมพระบรรทมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระกุมาร และสิ่งที่เกี่ยวข้อง โดยตรงกับพระกุมารในค่านต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นถึง ความรัก ความเอาใจใส่ และความปรารถนาดีของบุคคลต่าง ๆ ที่มีต่อพระกุมาร ได้แก่ พระบิดา พระมารดา พระญาติวงศ์ ข้าราชการบริพารผู้ทำหน้าที่เห่กล่อม และคุณแล เอาใจใส่พระกุมาร รวมทั้งผู้ประพันธ์บทเห่กล่อมพระบรรทมด้วย

นอกจากนั้นยังได้แสดงความชื่นชมพระกุมาร ทั้งในลักษณะที่พระกุมาร เป็นเด็กทารกผู้มีความน่ารักน่าเอ็นดูควรแก่การทะนุถนอม และในลักษณะที่เป็น ผู้มีบุญบารมี ดำรงอยู่ในฐานะอันสูงส่ง เป็นผู้ปกครองของเหล่าข้าราชการ บริพาร ในราชสำนัก

ถึงแม้ว่าเนื้อหาดังกล่าวนี้จะมิได้มุ่งจะปลอบประโลมให้พระกุมาร บรรทม แต่ก็ เป็นเนื้อหาสำคัญซึ่งไม่อาจละเลยได้เนื่องจากมีเนื้อความที่เกี่ยว- ข้องกับพระกุมารผู้เป็นหัวใจสำคัญของการประพันธ์บทเห่กล่อมพระบรรทมโดย ตรง

3.3 เนื้อหาที่สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ในสังคม

นอกจากบทเห่กล่อมพระบรรทมจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเห่กล่อมให้ พระกุมารบรรทม และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวพระกุมารแล้ว บทเห่กล่อมพระ- บรรทมบางบทยังมีเนื้อความที่สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนใน สังคมในสมัยของผู้ประพันธ์ ส่วนใหญ่จะเป็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ภายในราช- สำนักซึ่งแวดล้อมพระกุมารอยู่ ส่วนสภาพสังคมโดยทั่วไปนั้นก็มีอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ผู้วิจัยขอกล่าวถึงรายละเอียดของเนื้อหาดังกล่าว โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.3.1 สภาพความเป็นอยู่ภายในราชสำนัก ผู้ประพันธ์บทเห่กล่อม พระบรรทมประพันธ์บทเห่กล่อมดังกล่าวนี้เพื่อใช้เห่กล่อมเจ้านายผู้ทรงพระเยาว์

ในราชสำนัก ค่ายเหตุนี้เนื้อความบางส่วนจึงสะท้อนถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ภายในราชสำนัก โดยเฉพาะสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับพระกุมาร โคแก่

ก. สิ่งของเครื่องใช้สำหรับพระกุมาร สิ่งของเครื่องใช้ที่ปรากฏในบทเห่กล่อมพระบรรทมมักเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กทารก เช่น พระอู่ เครื่องสรงสนาน ตลอดจนกระทั่งเครื่องราชูปโภคต่าง ๆ ผู้ประพันธ์มักจะพรรณนาถึงความมั่งคั่ง วิจิตร หรือความมีคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น ดังตัวอย่าง

ชม <u>ราชูปโภค</u> เนืองนิตย์	ค่ากลเรียงวัน	แลนาฏอนงค์บริวาร
เชิญชม <u>พระอู่</u> ทองอลังการ	เสาศุ่มทรงสถาน	สุวรรณหาบทอตา
ผจง <u>จัดทุก</u> พัทธภษา	<u>พระยี่</u> ภรจนา	<u>ขนอบ</u> เขนยพระเศียรทรง
.....
<u>สาคร</u> ใสสุพรรณมัตยา	<u>ขงฉัตร</u> รจนา	ประดับสำหรับลูกหลวง ¹

"ประหมพระกรงอลงกฎ กระจกรจรจําหรัคตา"²

ยามเมื่อ <u>เสร็จ</u> สรง	พระ <u>สาคร</u> ชลาธาร
ครบ <u>เครื่อง</u> มงคลสถาน	ชม <u>สุพรรณ</u> มัตยา
กุงกั้ง <u>อเนก</u> นอง	ทั้ง <u>ปูทอง</u> แล <u>เทรา</u>
มั่ง <u>กรก</u> ุมมินภา	คณา <u>ลอง</u> ชลาไสย
โล <u>มากะ</u> โหนดนาก	ประ <u>หลาด</u> หลากก็ <u>ลอย</u> ไสว
คจ <u>พิศ</u> วกรรมใน	อม <u>รแมน</u> มารัง <u>ถวาย</u> ³

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เหชาลูกหลวง..., หน้า 55.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

สุพรรณกมุทินคกล
ทองเทียวเดี่ยวลอยไป
เป็นน้ำคำไลปลา
เหรันกันกฤษฏ
เครื่องเล่นลวนเป็นกล
คังวาพระวิศณุกรรม

รูปมัจจาสูกแสงไส
ไสสำหรับพระสาคร
กลักรอกกาพาจิกจร
มังกกรเกี่ยวเดี่ยวตามกัน
มีเก็ดอนุกถนแกลงรังสรรค์
บันจงแทงแกลงมาถวาย¹

ข. สถานที่ต่าง ๆ ภายในราชสำนัก ผู้ประพันธ์พรรณนา
ถึงความงดงามยิ่งใหญ่ของสถานที่ต่าง ๆ ภายในราชสำนัก มีทั้งสภาพแวดล้อม
ทั่ว ๆ ไป และส่วนที่พรรณนาละเอียดเป็นพิเศษก็คือสถานที่ซึ่งพระกุมารประทับ
คังทัวอย่าง

เรือนรมย์นิเวศสถาน
พรังพร้อมพระวงษา

.....

เบ็องขุนเพดานคัค
แสงแกวสุวรรณเมลือง

.....

เชิญขมนิเวศสถาน
สุยราชขอเนกใน

พินิจไทนพื้นไฟจิด

วิเสคสันเมือฉันแปร

เตียงตั้งบัลลังก์อาศน์

รวมรุกพระสุทรสาย

อัทจรรชันบุชชา

คาคาษคูปุกพิง

นาลิกาฬารังหิด

อเนกไอศวรรยา

นวงษมาถวายไชย

.....

เสวทรพิศรมบูรเทือง

ระยบยอยพรอยคา

.....

หังศถงฆารโกโคย

อยุทชเยศมหาสถาน²

กระจกคิตตามช่องแกล

ปฺระเทืองโคมประทีปราย

ยี่ภูลาคลวนเจ็ดฉาย

แสนไสพิศวิจิตรจริง

ระยะมาจุมุกสิงห

ลวนเครื่องแกวกับเครื่องทอง

ชะวะลิดแลล่ายอง

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหซาลูกหลวง..., หน้า 60-61.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

โม่งยามตามทำนอง	สำเนียงเสียดสำเนียงระซัง
โคมอรามติดตามเส้า	กระจกเงาสับแลมั่ง
ทอคที่ทางวางบัลลังก์	เสวยสรงทรงสำอางค์ ¹

ค. ชีวิตความเป็นอยู่ของพระกุมาร ผู้ประพันธ์พรรณนาถึงความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของพระกุมารที่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีจากพระแม่นมและพระพี่เลี้ยง เช่น สรงสนานและแต่งพระองค์ให้พระกุมาร ชับกล่อมพระกุมารควยบทเห่กล่อมพระบรรทม มีเจ้าพนักงานเล่นดนตรีถวายควย พร้อมทั้งพระพี่เลี้ยงเฝ้าอยู่เพื่อให้พระกุมารบรรทมอย่างสำราญดังตัวอย่าง

<u>"ขามาทหารรักษา</u>	พระทรงศักดิ์จอมเม้าพี่
ทูลถนอมเหนือเกษี	ให้เสวยโภชชिरารมย์
<u>อุ้มองค์สรงสาคร</u>	พระสายสมรขึ้นเขยชม" ²

<u>"ยามทรงพระสำอาง</u>	<u>เสาวคนชชโถมกาย</u>
พี่เลี้ยงประคองสาย	สมรให้พระไดยา" ³

<u>"ชายชวชาวีถนอมองค์</u>	พร้อมพระปยุรวงษ์
ประเฒ่าประโลมโถมสมร	
<u>นางอุยงานคอยถวายกร</u>	<u>เหษาเกลากตอน</u>
<u>บ่าเรอมารุงผดุงผคา"⁴</u>	

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหษาลูกหลวง..., หน้า 63-64.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

"จับไม้ไทร ฝ่ายพี่เลี้ยงจะชักช้า ถนอมในพระกรทอง	<u>รายรอบพระกรทอง</u> <u>นางกัลยาจะกล่าวสนอง</u> ให้พระบรรทมให้สำราญ" ¹
---	--

นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังได้พรรณนาถึงประเพณีในการสมโภชรับขวัญพระกุมาร มีพราหมณ์ผู้ใหญ่อ่านมนต์ของพราหมณ์ถวายพระพรพระกุมาร เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลตามพิธีทางศาสนาพราหมณ์ รวมทั้งมีเจ้าพนักงานประโคนคนตรีในการสมโภชพระกุมารด้วย ดังตัวอย่าง

"เสริจพราหมณ์โอมอ่านมนต์ถวาย อิศวร เวทสาทายาย
นิพนธ์โสดกแถลงสาร
ให้พระชนมวารณะสันถาร ตรีสวัสดิ์ยืนนาน
สุชะพะละสถาว"²

"พระสุกถนอม พร้อมด้วยมโหรี
โทนทับกระจับปี เฉลิมศรีพระทูลกระหม่อม เอย"³

"ทูลกระหม่อมพร้อมด้วยคนตรี ปี่พาทย์มโหรี
สมโภชพระทูลกระหม่อม เอย"⁴

3.3.2 สภาพความเป็นอยู่ในสังคมทั่วไป เนื้อหาในลักษณะนี้มีอยู่น้อยมากในบรรดาบทเห่กล่อมพระบรรทมทั้งหมด และข้อความในตอนดังกล่าวก็สะท้อนเพียงภาพของกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นราชธานีในค่านิยมความเจริญรุ่งเรือง

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่ชาลูกหลวง..., หน้า 12.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

ความมีอำนาจยิ่งใหญ่ เป็นการแสดงถึงบุญบารมีของพระมหากษัตริย์เท่านั้น
ดังตัวอย่าง

กรุงเทพฯ	นครศรีธรรมราช
ภูผาสู่เกษมสม	บูรณควมไพศวรรย์
สพรอมเทพวิริภัย	สพรักเทพผดุงขวัญ
สพรงนางบัวเรอศีล	สพริบพรอมถนอมสมร
สิทธิเกียรติคำเกิงคุณ	อดุลยเดชกำจร
สิทธิเสรีจสรามพร	ประสิทธิสรพสมบูรณ ¹

ลักษณะเนื้อหาดังกล่าวมานี้แตกต่างจากการสะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กและบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในบทกล่อมเด็กของสามัญชน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นอยู่ของเด็กและสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมโดยทั่ว ๆ ไป

ความเป็นอยู่ของเด็กในบทกล่อมเด็กของสามัญชนมีเนื้อความกล่าว ว่า ส่วนใหญ่มารดาเป็นผู้ดูแลเอาใจใส่บุตรของตน ส่วนข่าวของเครื่องใช้ของ เด็ก เช่น เปด หรืออุที่เด็กนอนก็เป็นแบบธรรมดา มิได้ประดับตกแต่งอย่าง วิจิตรบรรจงเหมือนกับที่พรรณนาไว้ในบทเห่กล่อมพระบรรทม ดังตัวอย่าง

"เจ้าเนื้ออ่อนเอ๋ย	อ่อนแม่จะกินนม
แม่จะอุ้มเจ้าออกชม	กินนมแล้วนอนเปดเอ๋ย" ²
"นอนสาเคอหลา	นอนสาแมลิกอม
นอนออมลอม	นอนผาอุแพร"
(นอนเสียนะลูกน้อย	นอนเสียมแม่จะกลอม
นอนอย่างสบาย	นอนอุผ้าแพร) ³

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่กล่อมหลวง..., หน้า 58.

² ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 22.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

ส่วนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมโดยทั่ว ๆ ไปนั้นมีขอบ-
เขตของเนื้อหากว้างกว่าบทเพลงกล่อมพระบรรทม มีตั้งแต่สภาพทางภูมิศาสตร์
อาชีพของคนในสังคม ตลอดจนกระทั่งปัญหาครอบครัวเฉพาะกรณี เช่น

เนื้อความพรรณนาถึงความแห้งแล้งของดินฟ้าอากาศ ดังตัวอย่าง

“แค่นใจเหอ แค่นใจไถนาดินแห้ง
ยิ่งไกลไปยิ่งแล้ง แดกแห้งเหมือนรอยตีนนก”¹

(เนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้กล่าวถึงความแห้งแล้งของดินฟ้าอากาศ จน
กระทั่งเกิดความลำบากในการทำไร่นา)²

เนื้อความสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของชนชาติที่มีต่อการดำเนิน
ชีวิตของคนในท้องถิ่น ดังตัวอย่าง

“วันเอ๋ยวันนี้ พี่จะไปท่าพลับ
พี่พบนางงามสุบรรพ เจาศักน้ามารคแดง
ฝนฟ้าเจาซาเอ๋ย เขยลงมาแรงแรง
โคเย็นทั้งรากแดง เย็นทั้งนวลอุแมน”³

“เคื่อนเอ๋ยเคื่อนหก ฝนตกอยู่พรำพรำ
ข้าวเข้าเป็นข้าวค่า กรรมแล้วพอกคุณ”⁴

เนื้อความพรรณนาถึงการทอผ้าของหญิงชาวบ้าน ดังตัวอย่าง

¹ ประทีป ค่ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 49.

² ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้ เป็นคำ-
อธิบายของผู้วิจัยเอง.

³ ประทีป ค่ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 26.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

"นอนสาเคอหล่า	นอนสาแมลิกอม
แมลืไปเซ็นฝ่าย	เคียนหงายเอาพอ"
(นอนเสี่ยลูกน้อย	นอนเสี่ยแม่จะกลอม
แม่จะไปพันฝ่าย	เคือนหงายทาพอ)" ¹

เนื้อความสะท้อนให้เห็นความแตกต่างภายในครอบครัวบางครอบครัว
ดังตัวอย่าง

"โอดะเหโอดะหิก	ลูกขึ้นแต่คิกทำขนมแข่งม้า
ตัวก็ตีเมียก็คำ	ขนมแข่งม้าคาหม้อแกง" ²

บทเหกลอมพระบรมมภ์มีลักษณะเช่นเดียวกับวรรณคดีหรือข้อเขียน
อื่น ๆ ในการที่มีส่วนสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยที่ประพันธ์
บทเหกลอมพระบรมมภ์เหล่านั้น ถึงแม้ว่าเนื้อหาดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่ไม่มากนัก
และแทรกปะปนไปกับเนื้อหาในส่วนอื่น แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่ใน
ชีวิตประจำวันของพระกุมาร สภาพชีวิตความเป็นอยู่ภายในราชสำนัก โดยเฉพาะ
เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระกุมาร รวมทั้งสภาพชีวิตความเป็นอยู่ภายใน
สังคมโดยทั่วไปด้วย

3.4 เนื้อหาที่สะท้อนความในใจของผู้ประพันธ์

บทเหกลอมพระบรมมภ์แม่จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อเหกลอมพระกุมาร
และผู้ประพันธ์ก็ได้แสดงออกถึงความจงรักภักดี ยกย่องเทอดทูนพระกุมารอย่าง
ซัดแจ่งก็ตาม แต่ผู้ประพันธ์เป็นบุคลชนธรรมดา ย่อมอดมิได้ที่จะแสดงความในใจ
ในส่วนอื่น ๆ ออกมา จะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม แต่มีปรากฏอยู่ไม่มากนัก เช่น

การวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์บางอย่าง เนื้อหาในลักษณะนี้มีปรากฏ
อยู่ในบทเหกลอมพระบรมมภ์เพียงแห่งเดียวซึ่งมีข้อความว่า

¹ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 43.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

๑) เทอเยพระเขวรุจิ	เสด็จประสูติไม่สมประสงค์
อคุศราพาพระองค์	มาเขาครรภคนอัปรี
พระยอคหญิงมิงโมลิต	จตุตถิคุณพระชนนี
แสนสงสารพระหลานหลวง	อคุลยุควางกษัตริย์
เหมือนโมราจินคาคี	ตกอยู่ที่สี่สำราญ
จะซิดเคียดก็เกลียดกลืน	เหม็นที่ถิ่นรโหฐาน
สารพันจะกันการ
.....
.....
ลำพังหมอมเจ้าจอมมารดา	แต่.....ก็ไม่แล..... ¹

ผู้ประพันธ์ได้พรรณนาถึงความรู้สึกเอ็นดูรักใคร่และสงสารพระกุมารี ในขณะที่แว้งกันก็แสดงความรังเกียจไม่พอใจในพระชนนีของพระกุมารีอย่างมาก จนถึงกับกล่าวเรียกว่า "คนอัปรีย์" และยังกล่าวอย่างรุนแรงอีกว่า "พระกุมารีจตุตถิคุณพระชนนี"

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระกุมารีซึ่งผู้ประพันธ์กล่าวถึงนี้คงจะเป็นพระกุมารีผู้สูงศักดิ์ และผู้ประพันธ์บทเหกลอมชุดนี้คงเป็นพระญาติวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ของพระกุมารี เพราะกล่าวถึงพระกุมารีว่าเป็น "พระหลานหลวง" จึงกล้าแสดงความคิดเห็นที่มีต่อพระกุมารีและพระชนนีของพระกุมารีอย่างเปิดเผยดังกล่าว ส่วนในบทเหกลอมพระบรรทมบทอื่น ๆ ที่ผู้ประพันธ์เป็นข้าราชการบริพาร ไม่ปรากฏความในใจที่นอกเหนือไปจากความยกย่องและจงรักภักดีในองค์พระกุมาร หรือ มิฉะนั้นก็เป็นการสะท้อนความในใจเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวของผู้ประพันธ์เอง ซึ่งก็มีปรากฏอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าผู้ประพันธ์เป็นปุถุชน จึงอดไม่ได้ที่จะสอดแทรกความในใจในเรื่องส่วนตัวของตนเองลงไปในบทประพันธ์บ้าง เช่น เกี่ยวกับความรักที่ไม่สมปรารถนา ดังตัวอย่าง

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "เรื่อง บทกล่อมลูกหลวง (กลอนสอนหญิงชาววัง)" สมุดไทยคำ เลขที่ 10 ฐ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

๗๐ ๗ เหนื่อยเหว่รัก	แสนจะหนักในอุรา
ยากจะชมให้สมถวิล	คงจะสิ้นชีวา
เห็นศศิธร เฮอร์อนุฬา	จะใครควาเอาจาม
ไม่เจียมกายกระต่ายป่า	เกินวาสนาที่จะสม
ตัวอุยท่าไทไพรพนม	ทานลอยลมบนเมฆิน
คิดหูกใจเสียเถิดกระต่าย	ถึงจะหมายไม่สมถวิล
กมหนาแผลคูณ	บนเมฆินอย่าคิด เอย ¹

ลักษณะ เนื้อหาที่สะท้อนความในใจของผู้ประพันธ์ดังกล่าวนี้มีปรากฏ
ในบทกล่อมเด็กของสามัญชนเป็นอันมาก และเนื้อความที่แสดงความในใจของ
ผู้ประพันธ์นั้นก็หลากหลายกว่าที่ปรากฏอยู่ในบทเห่กล่อมพระบรรทม เช่น

เนื้อความที่พรรณนาถึงความรู้สึกสงสาร เด็กที่กำลังกำร่ำมีคามารดา
และได้รับความทุกข์ยาก ดังตัวอย่าง

โอดระเห่เห่เห่	เจ้าขุนทะเลระลอก
คลื่นซัดมาเหมือนจอก	ระลอกซัดมาเหมือนแหน
พุดคพอพุดคแม่	เลี้ยงเจ้าไฉจะเอาบุญ
ทอเคียบหนากฎาแข็ง	มีเรี่ยวแรงจะแทนคุณ
เลี้ยงเจ้าไฉเอาบุญ	เจ้าขุนทะเลระลอกเอย ²

เนื้อความที่พรรณนาถึงความรู้สึกสงสาร เด็กที่ได้รับความไม่เป็นธรรม
ในการที่ต้องออกไปทำงานรับใช้เพื่อแลกกับเงินมาให้มีคามารดา ดังตัวอย่าง

นุกเขี้ยวเหอ	เกาะเรี่ยวไม้พุก
พอมแมหุหนุก	โสกไปไชนาย
ฝนตกฟ้าร้อง	พอมแมเขายูหนุกบาย
โลกไปไชนาย	นั่งกินแต่น้ำตา ³

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมพระบรรทม" สมุดไทยคำ เลขที่ 14
ตุ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 26.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

(เนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้กล่าวถึงเด็กที่ต้องทำงานเพื่อแลกกับเงินมาให้พ่อแม่ ผู้ประพันธ์แสดงความรู้สึกสงสาร เด็กที่ได้รับความยากลำบาก ในขณะที่พ่อแม่มีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย)¹

เนื้อความที่พรรณนาถึงความทุกข์ใจอันสืบเนื่องมาจากความรัก ดังตัวอย่าง

ลมพัดเหอ พัดมาออกแวก
 อุนนอนเหมือนจะแตก ใครเลยจะเขามาดวงโร
 ถ้าเป็นน้ำเตาหรือซีพรา จะเผาให้คนแลกกันโจโจ
 ใครเลยจะเขามาดวงโร ในอกในทรงนอง เออ เหอ²

(เนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้ พรรณนาถึงความกบิใจของหญิงสาวผู้มีความรัก ไม่สามารถเปิดเผยความในใจของตน)³

เนื้อความที่สะท้อนความในใจของบุคคลบางคนซึ่งได้รับความกดดันจากบุคคลรอบข้าง ดังตัวอย่าง

วัดเอ๋ยวัดโตนด	มีต้นข้าวโพดสาละ
เจ้าลูกเขยตกยาก	แม่ยายก็พราวดูสาวหนี
ต้นข้าวโพดสาละ	ตั้งแต่นี้จะโรยรา ⁴

การสะท้อนความในใจของผู้ประพันธ์ลงไป ในบทเห่กล่อมพระบรรทมตามที่กล่าวมานี้ เป็นลักษณะธรรมดาที่พบได้ในวรรณคดีโดยทั่วไป เป็นธรรมดา

¹ ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้เป็นคำอธิบายของผู้วิจัยเอง.

² ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 52.

³ ข้อความในวงเล็บซึ่งเป็นเนื้อความของบทกล่อมเด็กบทนี้เป็นคำอธิบายของผู้วิจัยเอง.

⁴ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 6.

อยู่เองที่ผู้ประพันธ์ขอมิได้ที่จะแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกส่วนตัวลงไป
 บทเห่กล่อมพระบรรทม เพียงแถมมีปรากฏอยู่ไม่มากนัก เนื่องจากผู้ประพันธ์
 ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบริพารในราชสำนัก และได้รับมอบหมายให้ประพันธ์บทเห่-
 กล่อมพระบรรทมขึ้นเพื่อเห่กล่อมพระกุมาร บทเห่กล่อมพระบรรทมส่วนใหญ่จึง
 มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเห่กล่อมให้พระกุมารบรรทม และกล่าวถึงองค์พระ-
 กุมารหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระกุมาร ไม่ค่อยปรากฏเนื้อความที่พรรณนาถึง
 ความในใจของผู้ประพันธ์ นอกจากเนื้อความในส่วนที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น
 เท่านั้น

3.5 เนื้อหาที่นำมาจากรรณคดี

ผู้ประพันธ์บทเห่กล่อมพระบรรทมได้นำเอาเรื่องราวหรือเหตุการณ์
 ที่สำคัญบางตอนในวรรณคดีหลายเรื่อง มาประพันธ์ขึ้นเป็นเนื้อหาของบทเห่กล่อม-
 พระบรรทม ดังที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงกากล่าวถึงกากล่าวเรื่อง ดังนี้

ก. เรื่อง อีเหนา มีอยู่ 5 ตอน ได้แก่

ตอน อีเหนาจากเมืองหมันทยา¹ คำเนินความตั้งแต่อีเหนา
 ได้รับสาส์นจากพระบิดาให้ออกจากเมืองหมันทยาเพื่อไปช่วยท้าวดาหาคำศึก
 กับท้าวกะหมังกุกุหนึ่ง จนถึงอีเหนาลานางจินตะหรา นางมาหารักษ์มี และนาง
 สการะวาที

ตอน อีเหนาเผาเมือง² คำนึงความตั้งแต่อีเหนาปลอมตัว
 มาเผาเมืองดาหาคำ จนถึงลักพานางบุษบาไปยังถ้ำทองในป่า

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง อีเหนา" สมุดไทยคำ
 เลขที่ 5 ตู 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

² หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง อีเหนา" สมุดไทยคำ
 เลขที่ 4 ตู 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงเหตุการณ์ในตอนดังกล่าว และพรรณนาถึงความรักที่อิเหนามีต่อมยุขยา

ตอน อิเหนาลักพานางมยุขยามาประทับในถ้ำทอง¹ คำเนินความตั้งแต่อิเหนาลักพานางมยุขยามาประทับในถ้ำทอง จนถึงอิเหนาลามยุขยาไปแก่งสยในเมืองคานา

ตอน อิเหนาทรมานางมยุขยา² คำเนินความตั้งแต่อิเหนาทรมานางมยุขยาหายไป จนถึงอิเหนาออกติดตามหามยุขยา

ตอน อิเหนาพบกับอุณรรณ³ คำเนินความตั้งแต่อิเหนาปลอมตัวเป็นบัณฑิตออกติดตามหานางมยุขยา จนถึงได้พบกัน

ข. เรื่อง อุณรรณ มีอยู่ 4 ตอน ได้แก่

ตอน เทวคานุมสมพระอุณรรณและนางอุษา⁴ คำเนินความตั้งแต่เทวคานุมสมพระอุณรรณและนางอุษา จนถึงเทวคานุมสมพระอุณรรณและนางอุษาจากกัน

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เหชาลภูหลวง..., หน้า 17-19.

หอสมุดแห่งชาติ, "บทเหกล้อมพระบรรทมเรื่อง อิเหนา" สมุค-ไทยคำ เลขที่ 1 คู่ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

² หอสมุดแห่งชาติ, "บทเหกล้อมพระบรรทมเรื่อง อิเหนา" สมุคไทยคำ เลขที่ 2 คู่ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-วิจารณ์เหชาลภูหลวง..., หน้า 19-21.

⁴ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเหกล้อมพระบรรทมเรื่อง อุณรรณ" สมุคไทยคำ เลขที่ 1 คู่ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

ตอน นางศุภลักษณ์ว่าครุฑ¹ คำเนินความตั้งแต่นางศุภลักษณ์
ท่องเที่ยวไปในดินแดนต่าง ๆ เพื่อว่าครุฑเทพและกษัตริย์ทั้งหลาย จนถึงนำรูป
มาให้นางอุษาคู

ตอน พระอุณรุททว่าครวญถึงนางอุษา² คำเนินความในตอน
ที่พระอุณรุทต้องพลัดพรากจากนางอุษา

ตอน พระอุณรุทเสด็จประพาสป่า ได้พบนางกนิษฐ 5 คน³
คำเนินความตั้งแต่พระอุณรุทเสด็จประพาสป่า เทียวถ้ำมัจฉินท์ จนถึงพระอุณรุท
และพี่เลี้ยงแอบดูนางกนิษฐ เล่นน้ำ

ค. เรื่อง พระอภัยมณี⁴ มีอยู่ 9 ตอน ได้แก่

ตอน ศรีสุวรรณคิดถึงเกษรา เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการพรรณนา
ถึงความรู้สึกรักและคิดถึงของศรีสุวรรณที่มีต่อนางเกษราตลอดจนความปรารถนา
จะร่วมชีวิตกับนาง

ตอน นางสุวรรณมาลีบวชเป็นคางลิ้น คำเนินความตั้งแต่นาง
สุวรรณมาลีบวชเป็นคางลิ้น จนถึงสิ้นสมุทและอรุณรัศมีบวชตามนางสุวรรณมาลี

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง อุณรุท" สมุดไทยคำ
เลขที่ 4 ตู 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่กล่อมหลวง..., หน้า 47-50.

³ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง อุณรุท" สมุดไทยคำ
เลขที่ 7 ตู 114 ชั้น 2/1 เลขที่ 78.

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เห่กล่อมหลวง..., หน้า 28-46.

ตอน สินสมุทรและอรุณรัศมีบวช คำเนนความเป็นเหตุการ์ณ
ในตอนที่สินสมุทรและอรุณรัศมีติดตามนางสุวรรณมาลีออกบวช

ตอน อรุณรัศมีอ่อนนางสุวรรณมาลี เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นบท
สนทนาที่อรุณรัศมีกล่าวออกค่อนนางสุวรรณมาลีในขณะที่บวชเป็นคาวลีนี้ เพื่อ
ให้นางสุวรรณมาลีเห็นใจในความรักของพระอภัยมณี

ตอน นางละเวงขับม้าหลงอยู่ในป่า คำเนนความตั้งแต่นาง
ละเวงขับม้าหลงทางอยู่ในป่า จนกระทั่งบรรทมหลับไป

ตอน พระอภัยมณีปลอมพระองค์เสด็จประทับท้ายรถของนาง
ละเวง คำเนนความในตอนที่พระอภัยมณีปลอมพระองค์แล้วเสด็จประทับท้าย
รถของนางละเวงเพื่อติดตามนางไป

ตอน นางละเวงคิดคำนึงถึงพระอภัยมณี เนื้อหาส่วนใหญ่
พรรณนาถึงความคิดคำนึงและความรู้สึกสงสารของนางละเวงที่มีต่อพระอภัยมณี
ทราบว่าพระอภัยมณีปลอมพระองค์ติดตามนางมาโดยประทับอยู่ที่ท้ายรถ

ตอน นางสุลาสิวันขับลำนำทำนองถวายนางละเวง เนื้อหา
ส่วนใหญ่เป็นบทขับลำนำกล่อมถวายนางละเวง เมื่อนางละเวงแกล้งทำเป็น
ประซวร

ตอน นางสุวรรณมาลีและนางเกษราทราบข่าวว่าพระอภัยมณี
ประทับอยู่กับนางละเวง ณ เมืองลังกา คำเนนความเป็นเหตุการ์ณตอนที่
พราหมณ์สามคนแจ้งข่าวให้นางสุวรรณมาลีทราบว่าพระอภัยมณีหลงเส้นหนาง
ละเวงอยู่ที่เมืองลังกา พร้อมควยศรีสุวรรณและสินสมุทร

ง. เรื่อง โศภบุตร มีเพียงตอนเดียวคือ

ตอน พระโศภบุตรฝากสาส์นรักให้นางอำพัน¹ คำเนนความ

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหชาลูกหลวง..., หน้า 21-22.

เป็นเหตุการณ์ตอนที่พระโคบุตรส่งเพลงยาวแสดงความในใจไปให้นางอำพัน

จ. เรื่อง รามเกียรติ์ มีเพียงตอนเดียวคือ

ตอน พระรามออกเดินดง¹ คำเนินความตั้งแต่พระรามรับ
สัจย์ของพระบิดาออกเดินดง โดยมีพระลักษมณ์และนางสีดาติดตามไปด้วย จน
ถึงพระราม พระลักษมณ์ และสีดาบวชอยู่ในป่า

ฉ. เรื่อง สังข์ทอง มีเพียงตอนเดียวคือ

ตอน เจ้าเงาะและรจนานุกษ์ได้ไปอยู่ปลายนา² คำเนิน
ความเป็นเหตุการณ์ตอนที่ท้าวสามนต์ไม่พอพระทัยที่นางรจนาลีสงพงมาลัย
เลือกเจ้าเงาะ จึงขับไล่ให้ไปอยู่ที่กระท่อมปลายนา

ช. เรื่อง ไชยเชษฐ์ มีเพียงตอนเดียว คือ

ตอน นางสวัญชาถูกขับออกจากเมือง³ คำเนินความตั้งแต่
มเหสีเจ็ดนางมีความริษยานางสวัญชาจึงทำอุบายกลั่นแกล้ง จนถึงพระไชยเชษฐ์
ขับไล่สวัญชาออกจากเมือง

ซ. เรื่อง จันทโครบ มีเพียงตอนเดียวคือ

ตอน พระจันทโครบเข้าถ้ำนางมัจฉินท์⁴ คำเนินความเป็น
เหตุการณ์ตอนที่พระจันทโครบได้ไปพบนางมัจฉินท์ภายในถ้ำ และได้นางเป็น

¹ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมเรื่อง รามเกียรติ์" สมุดไทยคำ
เลขที่ 5 และเลขที่ 12 ทุ 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

² หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมเรื่อง สังข์ทอง" สมุดไทยคำ
เลขที่ 5 ทุ 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

³ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมเรื่อง ไชยเชษฐ์" สมุดไทยคำ
เลขที่ 5 ทุ 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

⁴ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมเรื่อง จันทโครบ" สมุดไทยคำ
เลขที่ 5 ทุ 114 ชั้น 2/1 มัคที่ 78.

ภรรยา

๗. เรื่อง กากี มีเพียงตอนเดียว คือ

ตอน พระยาครุฑอุ่มนางกากีเหาะไปยังวิมานสิมพลี¹ คำเนน-
ความเป็นเหตุการ์ณตอนที่พระยาครุฑอุ่มนางกากีพาเหาะไปถึงวิมานสิมพลี

๘. เรื่อง พระประจงเลขา มีเพียงตอนเดียวคือ

ตอน นางอุบลแปลงเป็นแขก² คำเนนความตั้งแทพระประจง-
เลขาพบกับแขกซึ่งที่จริงแล้วคือนางอุบลปลอมตัวมา จนถึงพระประจงเลขาครวญ
ถึงนางอุบล

๙. เรื่อง จักระบำ³ มีอยู่ 2 ตอน ได้แก่

ตอน เทวดาและนางฟ้าฟ้อนรำ เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการ
พรรณนาถึงการฟ้อนรำอันงดงามของเหล่าเทวดาและนางฟ้าเมื่อถึงต้นฤดูฝน

ตอน รามสูร-เมขลา คำเนนความเป็นเหตุการ์ณตอนที่นาง
มณีเมขลาโยนดวงแก้วล่อหลอกเทพรามสูร เทพรามสูรจึงขวางขวางในส่นาง
มณีเมขลาเรื่อยไปในจักรราศี จนทำให้เกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติ ฝนตก
ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ขึ้นในโลกมนุษย์

¹สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหาะลูกหลวง..., หน้า 26-28.

²หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมเรื่อง พระประจงเลขา" สมุดไทยคำ
เลขที่ 11 คุุ 114 ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

³สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหาะลูกหลวง..., หน้า 22-26.

บทเห่กล่อมพระบรรทมซึ่งผู้ประพันธ์นำเนื้อหามาจากเหตุการณ์ตอนสำคัญในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ผู้ประพันธ์มักจะกล่าวถึงการดำเนินเรื่องแต่เป็นเพียงเหตุการณ์ตอนสั้น ๆ พอให้ทราบว่าเนื้อหาของบทเห่กล่อมมาจากวรรณคดีเรื่องใดตอนใด แล้วจึงจะขยายเนื้อความของบทเห่กล่อมออกไปอีก เช่น อาจจะพรรณนาถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในวรรณคดี โดยเฉพาะความรู้สึกที่มีต่อบุคคลผู้เป็นที่รัก หรือพรรณนาถึงความทุกข์ยากและเคราะห์กรรมที่ตัวละครต้องประสบ ตลอดจนพรรณนาถึงสภาพธรรมชาติต่าง ๆ เป็นต้น ดังตัวอย่าง เช่น บทเห่กล่อมเรื่อง สังข์ทอง มีข้อความกล่าวถึงเหตุการณ์ในตอนที่เจ้าเงาะและระจนาถูกขับไล่ออกไปอยู่ที่กระท่อมปลายนา และได้รับความทุกข์ยากเป็นอันมากว่า

๑) เห่เอ๋ยเงาะคง
 นาสมเพชเวทนา
 เสวยแต่เห็ดอกมัน
 แสนสงสารนางกษัตริย์
 นวดพุ้นคั้นยาทา
 พลบค้ำยาแสง
 เก็บพื้มาสุมไฟ
 ยากจนเป็นพนคิด
 แสนสงสารสองบึงอร

พงศ์กษัตริย์ระจนา
 อยู่ในป่าพนาสัต
 เป็นนิจวันทุกเวลา
 ขวางปรนนิบัติภัสศา
 อยู่ในป่าพนาดีย
 จักแจ้งที่อาศัย
 เก็บใบไม้มารองนอน
 เอาอิฐมาวางหมอน
 อยาอาวณเลยนองเอย ๑

เมื่อพิจารณาจากเนื้อความในบทเห่กล่อมพระบรรทม ส่วนใหญ่จะเห็นได้ว่าตรงกับเนื้อความในวรรณคดี บางบทมีข้อความคล้ายคลึงกับข้อความในวรรณคดีที่เป็นต้นเค้าของเรื่องนั้น ๆ เช่น

บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีเสด็จ ทิดคามนางละเวงโดยประทับอยู่ที่ท้ายรถของนางละเวง นางได้แสดงความ

^๑ หอสมุดแห่งชาติ, "บทเห่กล่อมเรื่อง สังข์ทอง" สมุดไทยคำ เลขที่ 5
 ๓ ๑๑๔ ชั้น 2/1 มัดที่ 78.

รู้สึกสงสาร เห็นใจพระอภัยมณีว่า

"สูท่าคอยละห้อยละเหี้ย อะลุ่มอะเหลี่ย เหลืออาลัย
ทั้งรูปก็เป่าปี่ก็เพราะ ลมุนเหมาะจะจับใจ
 ทั้งโลกหาล่าไม่ทำได้ เหมือนพระอภัยภูมินทร์"¹

ในวรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี ปรากฏข้อความที่เป็นต้นเค้าว่า

"เมื่อรูแนแลเห็นอยู่เช่นนี้ จะรู้ที่ซาพินเขอฉันใด
รูปก็เป่าปี่ได้ก็เป่าเพราะ ช่างขอเลาะเหลือคือจะมีไหน
 พระงามนามงามจจริตงามจิตใจ บุรุษในธรณีไม่มีเทียม"²

อีกตอนหนึ่งคือ ตอนที่นางละเวงแกล้งทำเป็นประชวร พระอภัยมณี
 ใค้อาสาจะเป็นหมอนวดช่วยนวดรักษานางละเวง มีข้อความปรากฏใน บทเห่-
 กล่อมพระบรรทมว่า

"ตัวพี่เป็นหมอนจะชอนวด ให้เจ็บปวดนั้นเคลื่อนคลาย
เคยเรียนรูเส้นถึงเป็นตาย จะนวดถวายสักวัน เอย"³

ในวรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี ปรากฏข้อความที่เป็นต้นเค้าว่า

"ทูลว่าพอขอประธานอยู่งานนวด ถึงเจ็บปวดเป็นไฉนจะให้หาย
เคยเรียนครูเส้นที่เป็นตาย อयरะกายเลยอุทิศสำหรับรักษาองค์"⁴

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
 วิจารณ์เหชาลुकหลวง..., หน้า 45.

² สุนทรภู่, พระอภัยมณี (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2493),
 1 : 597.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
 วิจารณ์เหชาลुकหลวง..., หน้า 46.

⁴ สุนทรภู่, พระอภัยมณี..., หน้า 599.

บทเห่กล่อมพระบรรทมที่ได้รับเนื้อหามาจากเหตุการณ์ตอนสำคัญ
ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์
ในวรรณคดีแล้ว ยังมีบทพรรณนาสภาพธรรมชาติที่งดงามรื่น บรรยากาศที่
น่าสยปรายปรากฏอยู่ด้วยหลายตอน บทพรรณนาดังกล่าวนี้มีความไพเราะและ
ช่วยเสริมให้เนื้อหาของบทเห่กล่อมพระบรรทมเหล่านี้สดชื่นมีชีวิตชีวาและน่า
สนใจขึ้นอีกมาก ดังตัวอย่างเช่น

อโณไทยไซกาญจโนภาษ	สกนชาติเพรียกพร้อมต่างภาษา
กุกกแกวชันกอนในวนา	โกกิดาเราเร่งรวิวรรณ
เสนาะเสียงมยุเรศรองหา	เรียกนิกรมยุราแซสรพ
จับทวิบาทนานาพรรณ	บางคืนทาทากันในคงคอน
หิมะเยือกเย็นกระเซ็นสาด	บุษปมาศุเผยแผ่เกสร
สุคนธรศรวรินกลิ่นขจร	นึ่งภมรคีมเคลาสาวคนธ ¹
ป่าระหงคดก	สพรั่งพุกษาไสว
หอมระรื่นชื่นฤทัย	คอกไม้ไพรพนม
แกวุกุหลาบอังกาบแกม	นางเค็ดแซมมวยผม
สรอยฟาคูนาชม	ทั้งสุกรมยมโคย ²
นกยูงเป็นฝูงพ้อน	เหมือนลครร่าเรียง
กรีดกรายชมายเมียง	ประสานเสียงสนั่นดัง ³

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เขาลูกหลวง..., หน้า 47. (บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง อุณรุท).

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เขาลูกหลวง..., หน้า 35-36. (บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง
พระอภัยมณี).

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35. (บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง พระ-
อภัยมณี).

น่าสังเกตว่าผู้ประพันธ์ไม่เพียงแต่พรรณนาถึงสภาพธรรมชาติต่าง ๆ เท่านั้น หากยังกล่าวถึงตัวละครในวรรณคดีด้วยว่าได้รับความสบายกายและความเพลิดเพลินใจจากธรรมชาติรอบข้างจนเคลิ้มหลับไป ซึ่งคงจะมีส่วนช่วยให้พระกุมารบรรทมไปด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างเช่น

"เสียงจิ้งหรีดกรีกกริ่ง หรีงหรีงเรไร
เคลิ้มระงับหลับไป ไต้ต้นไทรทอง เอย"¹

"ลมว่าวหนาวซัน หอมระรื่นหฤทัย
งีบระงับหลับไหล ในที่ไสยา เอย"²

"พระพายพาสุคนธมาศ รุกขชาติอันหอมหวาน
กลิ่นตระหลบอบอวล แต่ครวญจนหลับไป เอย"³

บทกล่อมเด็กของสามัญชนก็มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ปรากฏอยู่ด้วยเช่นกัน เพียงแต่มักเป็นบทที่สั้นกว่ามาก บทกล่อมเด็กของสามัญชนบางบทมีเนื้อความและถ้อยคำสำนวนบางตอนเกือบจะเหมือนกับบทเห่กล่อมพระบรรทม เพียงแต่มีบางคำผิดเพี้ยนไป อาจเป็นไปได้ว่ามาจากต้นฉบับดั้งเดิมอันเดียวกัน ดังเช่น บทกล่อมเด็กเรื่อง อิเหนา พระอภัยมณี จันทโครบถากั ไซยเชษฐ์ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ลำเนา-
วิจารณ์ทะเลสาบหลวง..., หน้า 36. (บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง พระอภัยมณี).

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 33 (บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง พระอภัยมณี).

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21. (บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่อง อิเหนา).

บทเหกล้อมพระบรรทมเรื่อง อิเหนา

๑) เทเอยระเคนวงศ์	อิศวรวงศ์อสูรหยา
กับระเคนบุษบา	สถิตยถำแทนสุวรรณ
เย็นยำนำคางหยัก	ร่ำพายพัดกลินสุคันธ
แจมแจงควยแสงจันทร์	ขึ้นหมคเมฆคิเรกดวง
คารารุระคาคาษ	ห้องอากาศคังเงินยวง
อาแม่เสมอทรวง	จงเชิญชมศศิธร ¹

บทกล่อมเด็กเรื่อง อิเหนา

เทเอยระเคนองค์	วงศ์อสูรแควหา
กับระเคนบุษบา	สถิตถำแทนสุวรรณ
เย็นยำนำคางหยัก	พระพายพัดกลินสุคันธ
แจมแจงควยแสงจันทร์	ขึ้นหมคเมฆคิเรกดวง
คารารุระคาคาษ	ห้องอากาศคังเงินยวง
คุณแม่เสมอทรวง	ขอเชิญชมศศิธร ²

บทเหกล้อมพระบรรทมเรื่อง พระอภัยมณี

๑) เทเอยเทเพลง	โฉมดเวงวันฟ้า
ท่าหลับไหลไสยา	จนลวงมากลางคอง
แลเห็นองค์พระอภัย	เที่ยวเลียบไทรถทรง
ท่าความเพียรเวียนวง	คิคุก็สงสารขอ
ซางชื่อสุคตบุษโค	ไม่มีใครจะเสมอ
ซางวงเหงาเฝ้าละเมอ	ซางไม่เกอแก่ใจ ³

¹สมเด็จเจ้าพระยามวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหชาลูกหลวง..., หน้า 19.

²ประเทือง คล้ายสุวรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 15.

³สมเด็จเจ้าพระยามวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สำเนา-
วิจารณ์เหชาลูกหลวง..., หน้า 38.

บทกล่อมเด็กเรื่อง พระอภัยมณี มีเนื้อความว่า

เห่เอ๋ยจะเห่เพลง	โหมละเวงวัลลา
หลับไหลไสยา	ลวงเขามากลางตง
พระอภัยมณี	สถิตที่ท่ายรถทรง
บุษบกกระจุกกระจ่าง	ลางดูงเห็นองค์
คลุมบรรทมหมองค	คึกก็ก่นาสงสาร เชอ
ชื่อสุคนธ์บุษโค	ไม่มีใครเทียมเสมอ
วงแหงาเฝ้าชะเงอ	ยังไม่เกอแกใจ เอย ¹

บทกล่อมเด็กของสามัญชนบางบทก็ปรากฏเรื่องราวของวรรณคดี บางเรื่องก็บทเห่กล่อมพระบรรทมไม่ปรากฏว่ามี ได้แก่ บทกล่อมเด็กเรื่อง พระรถเสน นางปทุมเกสร พระลอ มโนห์รา เป็นต้น

นอกเหนือจากบทเห่กล่อมพระบรรทมที่ได้กล่าวมาทั้งหมดแล้ว ยังมีบทเห่กล่อมพระบรรทมที่ปรากฏแทรกอยู่ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ อีกหลายเรื่องหลายตอน ดังนี้

บทละครเรื่อง อุนรุท ตอนพระพี่เลี้ยงกล่อมพระอุนรุทซึ่งบรรทมอยู่ในพระอุ

บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนนางสีดากล่อมพระโอรสในขณะประทับอยู่ในป่า

บทละครนอกเรื่อง ไชยเชษฐ์ ตอนนางสุวิญชากล่อมพระโอรสในระหว่างที่ถูกขับออกจากเมือง

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของบทเห่กล่อมพระบรรทมที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวนี้แล้ว เห็นได้ว่าเนื้อหาส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับบทเห่กล่อมพระบรรทมที่ไช่เห่กล่อมพระกุมาร เป็นต้นว่า การกล่าวปลอบประโลมให้บรรทม การกล่าวชมความงดงามและบุญบารมีของผู้ฟังการเห่กล่อม การอำนวยการให้ผู้ฟัง

¹ประทีอง คล้ายสุบรรณ, เพลงกล่อมเด็ก..., หน้า 16.

การเห่กล่อมได้รับความสุข ความสวัสดิมงคล ดังตัวอย่างเช่น

ในบทละครเรื่อง อุณรุท พระพี่เลี้ยงเห่กล่อมถวายพระอุณรุทเมื่อแรกประสูติ ขณะที่พระอุณรุทบรรทมอยู่ในพระอู่ ดังข้อความว่า

ข้าลุกหลวง

สรวมชี้พระทูลกระหม่อม
ทรงงามพอทราบชม

ควรเป็นจอมกษัตริย์สม
เชิญบรรทมให้สำราญ

๑ 2 คำ ๑

นางไคไนไคหัด้า
จักมาทูลบทยมาลัย

ใช้นางฟ้ายอดสงสาร
ไม่ควรพานพระองค์เอย

๑ 2 คำ ๑

โฉมพอนี้ตรีเนตร
หรือโฉมทักจันทร์ลง

หรือกมลเศครรไลหงส์
มาโลมโลกให้ไศกสูญ

๑ 2 คำ ๑

ถึงโฉมสามเป็นเจ้า
ไม่เทียมโฉมพระทูล

ผู้เป็นเกล้าจุกไวกุณฐ์
กระหม่อมน้อยขานีเอย

๑ 2 คำ ๑

ศูนย์วิทยพัชฌายากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, บทละครเรื่องอุณรุท
(พระนคร : โรงพิมพ์สามมิตร, 2514) (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสุวรรณ วิชัยศิษฐ ฌ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 22 มีนาคม พุทธศักราช 2514), หน้า 62.

บทเห่กล่อมพระบรรทมที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีบางบทยังมีเนื้อหาแตกต่างออกไปอีกบ้าง ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องไปกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ดังตัวอย่างเช่น

ใน บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ นางสีดาเป็นผู้เห่กล่อมพระโอรส ทั้งสองพระองค์ เมื่อถูกเนรเทศออกมาอยู่ในป่าและดำเนินชีวิตด้วยความยากลำบาก ขอความในบทเห่กล่อมนั้นนางสีดาได้กล่าวถึงความทุกข์ความลำบากที่พระโอรสได้ประสบพร้อมทั้งปลอบประโลมพระโอรสให้คลายจากความทุกข์และให้บรรทมอย่างเป็นสุข ดังข้อความว่า

พัดชา	
เจ้านอนเสียเถิดทั้งพี่น้อง	จะรำร้องไปโยหนักหนา
พออุยงกันแสงโศกา	จูงนิงนิทรานะสวยใจ
อย่าเฝ้าเรารบมารดา	คืนนอนพออุยงร้องไห้
ขวัญชาวเจ้าแม่ผู้เพื่อนไร	ตองนอนในป่าคองพงพี
แม่จะเก็บผลไม้ให้เสวย	ทรมานเซยของแม่ทั้งสองศรี
โพลภัยไซ้เจ็บอย่ารมี	เทวีโถมลุมพระดูดยา ¹

๑ 6 คำ กล่อม

ใน บทละครนอกเรื่อง ไชยเชษฐ์ นางสุวิญชาเป็นผู้เห่กล่อมพระโอรส ในขณะที่ต้องเดินทางเร่รอนไปในป่าด้วยความยากลำบาก ขอความในบทเห่กล่อมนั้น นางสุวิญชาได้กล่าวถึงความทุกข์ยากลำบากกายของพระโอรส พร้อมทั้งปลอบประโลมให้พระโอรสสบายพระทัยขึ้นบ้าง เช่นในข้อความว่า

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์ และพระราชนิพนธ์เบ็ดเตล็ด (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของครุสภา, 2510), หน้า 141.

กล่อม	
เจ้านอนไปเกิดแม่จะกล่อม	เจ้างามละม่อมจะไกวให้
ขวัญนอนอย่าอนอาลัย	หลับไปเกิดพ่อยาโคก
แม่มดมีกรรมลำบาก	ทองตกยากนอนหลับกับเปลผ้า
แม่นอนเวียงวังพระบิดา	จะใส่ยาอุทองรวงองค์
คืนบรรทมนางนมจะแซของ	คอยประคององค์วางในอางสรง
ครันเห็นลูกหลับไปตั้งใจจง	บังอร เอนองค์ลงใส่ยา ¹

๑ 3 คำ ๑ ตรี

นอกจากบทเห่กล่อมพระบรรทมที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ยังมีบทเห่กล่อมพระบรรทมที่ตัวละครในวรรณคดีเห่กล่อมให้กันและกันอีกหลายบท แต่ทว่ามีเนื้อความที่ต่างไปจากการปลอบประโลมพระกุมารให้บรรทม หรือเนื้อความที่เกี่ยวข้องกับตัวพระกุมาร หากเป็นเนื้อความในทำนองเกี่ยวพาราสีระหว่างตัวละครในวรรณคดี ผู้วิจัยจึงมิได้กล่าวไว้ในที่นี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "บทละครเรื่อง ไชยเชษฐ" ใน บทละครนอกกรม 6 เรื่อง (พระนคร : สำนักพิมพ์คังวิทยา, 2508), หน้า 300.

บทเห่กล่อมพระบรรทม ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นบทที่ตัวละครในวรรณคดีเห่กล่อมให้กันและกัน ตัวละครผู้ฟัง บทเห่กล่อมล้วนแต่ดำรงอยู่ในฐานะอันสูงส่ง เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ หรือเทพ มีใช้คนสามัญ ส่วนตัวละครผู้ทำหน้าที่เห่กล่อมนั้น มีทั้งที่เป็นตัวละครผู้อยู่ในฐานะอันสูงส่ง เช่นเดียวกับผู้ฟัง และทั้งที่เป็นตัวละครผู้เป็น ข้าราชการบริพาร หรือเป็นเพียงคนสามัญ

ทั้งนี้อาจจะสืบเนื่องมาจากเนื้อเรื่องในวรรณคดีมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์ หรือหน่อกษัตริย์ทั้งที่อยู่ในวัยเด็ก และวัยหนุ่มสาว กวีผู้แต่ง ก็คงจะคุ้นเคยกับประเพณีการเห่กล่อมในราชสำนักพอสมควร อดไม่ได้ที่จะแทรก บทเห่กล่อมไว้ประกอบกับเนื้อความในส่วนที่เป็นบทเห่กล่อม มีลีลานุ่มนวล ปลอดภัยตลอดจนสามารถแทรกเนื้อหาบางประการ เข้าไปได้ อย่างแนบเนียน

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเนื้อหาของบทเห่กล่อมพระบรรทม ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ นอกจากจะปรากฏเนื้อความที่กล่าวปลอดภัย พระกุมารให้บรรทมหลับอย่างมีความสุข อันเป็นเนื้อหาซึ่งใช้สำหรับเห่กล่อมพระกุมารโดยตรง เช่นเดียวกับบทเห่กล่อมโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังปรากฏว่ามีเนื้อหาในส่วนอื่น ๆ อีก เป็นต้นว่าการแสดงความชื่นชมในองค์พระกุมาร การอบรมสั่งสอนพระกุมาร การสะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในราชสำนัก และสังคมโดยทั่วไป การสะท้อนความในใจของผู้ประพันธ์รวมทั้งเรื่องราว หรือเหตุการณ์ในวรรณคดี เนื้อหาดังกล่าวนี้นี้ช่วยทำให้ผู้ศึกษาบทเห่กล่อม

พระบรมมหาราชวังได้รับความรู้ความเข้าใจทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับโบราณราชประเพณี
ในราชสำนักบางประการ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเอาใจใส่
พระกุมาร ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงฐานะอันสูงส่งของพระกุมารและความจงรัก
ภักดี ความรู้สึกยกย่องเทอดทูนที่บรรดาข้าราชการบริพารผู้แวดล้อมมีต่อพระกุมาร
อาจกล่าวได้ว่าเนื้อหาของส่วนใหญ่ของบทเหกล้อมพระบรมมหาราชวังจะเกี่ยวข้องกับ
พระกุมาร นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาบางประการที่ช่วยสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิต
ความเป็นอยู่ทั้งในราชสำนักและสังคมส่วนรวมในสมัยของผู้ประพันธ์บทเหกล้อม
พระบรมมหาราชวัง ซึ่งอาจจะใช้เป็นหลักฐานส่วนหนึ่งในการศึกษาสังคมและวัฒนธรรม
ของไทยเรา โดยเฉพาะในระบอบราชสำนัก อีกทั้งยังมีคุณค่าในทางวรรณคดี
โดยที่ผู้ประพันธ์บทเหกล้อมพระบรมมหาราชวังได้นำเอาเรื่องราว หรือเหตุการณ์
ตอนสำคัญในวรรณคดีมาประพันธ์เป็นเนื้อหาของบทเหกล้อมพระบรมมหาราชวัง อัน
เป็นการช่วยเผยแพร่วรรณคดีไทยให้กว้างขวางขึ้น ไม่เพียงแต่ผู้ประพันธ์
บทเหกล้อมพระบรมมหาราชวังจะได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เท่านั้น
จะเห็นได้ว่าในวรรณคดีหลายเรื่องก็ปรากฏว่ามีบทเหกล้อมพระบรมมหาราชวังที่ตัว
ละครเหกล้อมให้แก่นักขับ ผู้ประพันธ์วรรณคดีเหล่านั้นคงจะได้รับอิทธิพล
มาจากประเพณีในการเหกล้อมพระกุมารเช่นกัน

บทเหกล้อมพระบรมมหาราชวังจึงไม่เป็นที่เพียงบทเหกล้อมธรรมดาตาม
ความมุ่งหมายเท่านั้น หากประกอบด้วยเนื้อหาซึ่งมีคุณค่าในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะ
จะเป็นเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการเหกล้อมพระบรมมหาราชวัง เนื้อหา
ที่กล่าวถึงเรื่องราวส่วนพระองค์ของพระกุมาร สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายใน

ราชสำนัก ความคิดความรู้สึกที่ข้าราชการมีต่อพระกุมาร รวมทั้งสภาพสังคมโดยทั่ว ๆ ไปในสมัยโบราณ อันเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาบทเห่กล่อมพระบรรทมเป็นอย่างมาก

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย